

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет бізнесу та права
Кафедра економіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»

Обґрунтування напрямів економічного розвитку добувної промисловості у
регіоні (на матеріалах Волинської області)

спеціальність 051 Економіка

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Економіка»

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
Групи ЕКМ-21
КОРИТКО Поліна Олегівна

(підпис)

Керівник:
К.е.н., доцент
ШУБАЛА Ірина Володимирівна

(підпис)

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Кандидат економічних наук, доцент
Гарант освітньої програми:
Дзямулич М.І.

(підпис)

Луцьк – 2025 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра економіки

Ступінь вищої освіти: магістр

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 051 Економіка

Освітня програма: «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри економіки
проф. Шубалий О.М.

« ___ » _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ КОРИТКО Поліна Олегівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи

Обґрунтування напрямів економічного розвитку добувної промисловості у регіоні (на матеріалах Волинської області)

Керівник роботи: Шубала І.В.

затверджені наказом закладу вищої освіти від «15»квітня 2025 р.№220/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи «09» грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи наукові і періодичні видання, посібники, монографії, підручники, нормативно-правові акти, методичні видання, статистичні дані Головного управління статистики у Волинській області згідно змісту теми роботи, а також вільно доступні Інтернет-джерела.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУП

*РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ*

*РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ*

*РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У РЕГІОНІ*

ВИСНОВКИ. ДОДАТКИ. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік графічного (ілюстративного) матеріалу:

1. Функції добувної промисловості

2. Класифікація за економічним призначенням мінерально-сировинних ресурсів

3. Порівняння динаміки випуску і валової доданої вартості добувної промисловості

4. Порівняння динаміки індексів продукції у промисловості та у добувній промисловості

5. Порівняння динаміки фінансових результатів підприємств добувної промисловості

6. Напрями розвитку добувної промисловості в регіоні

7. Заходи, стимули та очікувані результати сталого розвитку сфери вугледобування

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
<i>1 розділ</i>	<i>доц. Шубала І.В.</i>		
<i>2 розділ</i>	<i>доц. Шубала І.В.</i>		
<i>3 розділ</i>	<i>доц. Шубала І.В.</i>		
<i>Висновки</i>	<i>доц. Шубала І.В.</i>		

7. Дата видачі завдання «15» квітня 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Обґрунтування теми</i>	<i>до 15.04.2025</i>	
2.	<i>Огляд літератури із досліджуваної проблеми</i>	<i>до 01.05.2025</i>	
3.	<i>1 розділ</i>	<i>до 01.07.2025</i>	
4.	<i>2 розділ</i>	<i>до 15.10.2025</i>	
5.	<i>3 розділ</i>	<i>до 15.11.2025</i>	
6.	<i>Висновки</i>	<i>до 25.11.2025</i>	
7.	<i>Формування списку використаних джерел</i>	<i>до 27.12.2025</i>	
8.	<i>Формування додатків</i>	<i>до 02.12.2025</i>	
9.	<i>Оформлення ілюстративного матеріалу</i>	<i>до 05.12.2025</i>	
10.	<i>Нормоконтроль</i>	<i>до 07.12.2025</i>	
11.	<i>Інструментальна перевірка на академічний плагіат</i>	<i>до 08.12.2025</i>	
12.	<i>Представлення кваліфікаційної роботи магістра до захисту</i>	<i>до 09.12.2025</i>	

Здобувач вищої освіти

_____ (КОРИТКО П.О.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (ШУБАЛА І.В.)
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Коритко П.О. Обґрунтування напрямів економічного розвитку добувної промисловості у регіоні (на матеріалах Волинської області). – Кваліфікаційна робота магістра на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота магістра за спеціальністю 051 Економіка, освітня програма «Економіка». Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2025.

Мета кваліфікаційної роботи магістра полягає в обґрунтуванні напрямів економічного розвитку добувної промисловості у регіоні на матеріалах Волинської області. Об'єктом дослідження є процес економічного розвитку добувної промисловості у Волинській області. Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти забезпечення сталого економічного розвитку добувної промисловості у регіоні.

У першому розділі вивчено сутність, роль та функції добувної промисловості в структурі національної та регіональної економіки; досліджено класифікацію мінерально-сировинних ресурсів та їх вплив на розвиток регіону; розглянуто принципи та методи обґрунтування напрямів розвитку добувної галузі.

У другому розділі представлено характеристику природно-ресурсної бази та показників розвитку добувної промисловості у регіоні; проведено аналіз показників виробництва і реалізації продукції сфери добувної промисловості; проведено оцінку ефективності функціонування підприємств добувної промисловості у регіоні.

Третій розділ містить обґрунтування напрямів розвитку добувної промисловості у регіоні; заходи економічного стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у регіоні.

Ключові слова: добувна промисловість, економічний розвиток, Волинська область, підприємства, економічне стимулювання.

ANNOTATION

Korytko P.O. Justification of the directions of economic development of the extractive industry in the region (on materials of the Volyn region). – Manuscript.

Qualification work of master in the specialty 051 Economics, educational program "Economics". Lutsk National Technical University. Luck, 2025.

The aim of the master's thesis is to substantiate the directions of economic development of the extractive industry in the region based on materials from the Volyn region. The object of the study is the process of economic development of the extractive industry in the Volyn region. The subject of the study is the theoretical, methodological and applied aspects of ensuring sustainable economic development of the extractive industry in the region.

The first chapter examines the essence, role and functions of the extractive industry in the structure of the national and regional economy; it studies the classification of mineral resources and their impact on the development of the region; it considers the principles and methods of substantiating the directions of development of the extractive industry.

The second chapter presents a description of the natural resource base and indicators of the development of the extractive industry in the region; analyses the indicators of production and sales of the extractive industry; and assesses the effectiveness of the functioning of extractive industry enterprises in the region.

The third chapter contains a justification of the directions of development of the extractive industry in the region; measures of economic stimulation of sustainable development of the extractive industry in the region.

Keywords: extractive industry, economic development, Volyn region, enterprises, economic stimulation.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ	11
1.1. Сутність, роль та функції добувної промисловості в структурі національної та регіональної економіки	11
1.2. Класифікація мінерально-сировинних ресурсів та їх вплив на розвиток регіону	15
1.3. Принципи та методи обґрунтування напрямів розвитку добувної галузі	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ	27
2.1. Природно-ресурсна база та показники розвитку добувної промисловості у регіоні	27
2.2. Аналіз показників виробництва і реалізації продукції сфери добувної промисловості	33
2.3. Оцінка ефективності функціонування підприємств добувної промисловості у регіоні	39
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У РЕГІОНІ	47
3.1. Напрями розвитку добувної промисловості у регіоні	47
3.2. Заходи економічного стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у регіоні	57
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Актуальність теми. Добувна промисловість є однією з базових складових національної економіки, що формує сировинну основу для розвитку більшості виробничих галузей і забезпечує стабільність економічного зростання держави. У сучасних умовах глобальної економічної нестабільності, зростання конкуренції на світових ринках ресурсів та посилення екологічних вимог постає необхідність наукового обґрунтування напрямів розвитку добувної промисловості.

Раціональний розвиток цієї галузі визначає рівень енергетичної, економічної та екологічної безпеки країни, а також значною мірою впливає на соціально-економічний стан окремих регіонів. Тому важливим завданням є формування ефективних стратегій розвитку, заснованих на науково обґрунтованих принципах і методах аналізу.

Обґрунтування напрямів розвитку добувної промисловості передбачає вивчення ресурсного потенціалу, оцінку виробничих можливостей, визначення пріоритетів інвестиційної та інноваційної діяльності, а також урахування екологічних і соціальних аспектів. Застосування системного, комплексного й науково-аналітичного підходів дозволяє забезпечити збалансованість між економічними інтересами, раціональним використанням природних ресурсів і потребами сталого розвитку.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи магістра полягає в обґрунтуванні напрямів економічного розвитку добувної промисловості у регіоні на матеріалах Волинської області. Для її досягнення виникає необхідність вирішення таких завдань:

- вивчити сутність, роль та функції добувної промисловості в структурі національної та регіональної економіки;
- дослідити класифікацію мінерально-сировинних ресурсів та їх вплив на розвиток регіону;

- розглянути принципи та методи обґрунтування напрямів розвитку добувної галузі;
- представити характеристику природно-ресурсної бази та показників розвитку добувної промисловості у регіоні;
- провести аналіз показників виробництва і реалізації продукції сфери добувної промисловості;
- провести оцінку ефективності функціонування підприємств добувної промисловості у регіоні;
- обґрунтувати напрями розвитку добувної промисловості у регіоні;
- представити заходи економічного стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у регіоні.

Об'єктом дослідження є процес економічного розвитку добувної промисловості у Волинській області.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти забезпечення сталого економічного розвитку добувної промисловості у регіоні.

Гіпотеза дослідження базується на тому, що на основі вивчення теоретичних аспектів, проведення комплексного аналізу проблем розвитку добувної галузі можна запропонувати комплекс заходів та інструменти стимулювання економічного розвитку добувної промисловості на прикладі окремого регіону.

Методи дослідження. При написанні цієї дипломної роботи було використано окремі наукових підходи і методи: системний підхід – для обґрунтування заходів економічного стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у регіоні; методи логічного узагальнення – для вивчення сутності, ролі та функцій добувної промисловості в структурі національної та регіональної економіки; аналізу та синтезу – для проведення аналізу показників виробництва і реалізації продукції сфери добувної промисловості; індукції, дедукції – при представленні класифікації мінерально-сировинних ресурсів та їх впливу на розвиток регіону; табличний і графічний аналіз – при побудові різних типів аналітичних таблиць і діаграм; програмно-цільовий метод – при

обґрунтуванні напрямів розвитку добувної промисловості у регіоні; структурно-логічного аналізу – при визначенні принципів та методів обґрунтування напрямів розвитку добувної галузі.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі отримано ряд нових наукових результатів, зокрема:

удосконалено:

– концептуальні засади та пріоритетні напрями розвитку добувної промисловості у регіоні;

дістали подальшого розвитку:

– методика і практичні проведення комплексного аналізу та оцінки тенденцій розвитку добувної промисловості на регіональному рівні.

Інформаційною базою дослідження стали: наукові і періодичні видання, посібники, монографії, підручники, нормативно-правові акти, методичні видання, статистичні дані Головного управління статистики у Волинській області згідно змісту теми роботи, а також вільно доступні Інтернет-джерела.

Практичне значення одержаних результатів. Методичні підходи до аналізу, оцінки, а також обґрунтовані пропозиції щодо напрямів економічного розвитку добувної промисловості у регіоні можуть бути використані у роботі органів влади та місцевого самоврядування Волинської області.

Особистий внесок здобувача. Кваліфікаційна робота магістра є самостійно виконаною науковою працею, відповідно до мети і завдань якої сформовано теоретико-методологічні засади, висновки і пропозиції щодо перспектив економічного розвитку добувної промисловості у регіоні. Під час виконання кваліфікаційної роботи магістра було використано інструменти штучного інтелекту для редагування та форматування тексту при дослідженні теоретичних аспектів, а також пропозицій для забезпечення сталого економічного розвитку добувної промисловості у регіоні виключно як допоміжний засіб для пошуку ідей, уточнення формулювань та опрацювання літератури. Усі твердження, висновки та результати дослідження належать автору та ґрунтуються на власному

аналізі, а отримані результати від генеративного ШІ були перевірені на достовірність та відповідність академічній доброчесності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи були апробовані на XI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 05 грудня 2025 р.).

Публікації. Основні теоретико-методологічні положення і практичні результати дослідження викладені в 1 тезах доповідей конференції загальним обсягом 0,1 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладений на 65 сторінках комп'ютерного тексту, в тому числі 13 рисунків та 6 таблиць. Список використаних джерел складається з 33 найменувань і представлений на 4 сторінках. Робота містить 3 додатки, викладених на 4 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

1.1. Сутність, роль та функції добувної промисловості в структурі національної та регіональної економіки

Сутність добувної промисловості полягає в тому, що вона є первинною ланкою у виробничому ланцюгу. Вона забезпечує економіку матеріалами, які не можуть бути створені штучно, перетворюючи природні ресурси на товарну сировину. Фактично, без продуктів цієї галузі неможливе функціонування обробної промисловості, будівництва, енергетики та сільського господарства.

Добувна промисловість є однією з базових складових промислового комплексу будь-якої держави, що визначає рівень її економічної безпеки, енергетичної незалежності та ресурсного забезпечення інших галузей господарства. У сучасних умовах глобалізації та енергетичного переходу роль добувного сектору трансформується, однак він продовжує залишатися ключовим чинником формування виробничого потенціалу країни.

Добувна промисловість – це сукупність галузей, що спеціалізуються на видобутку корисних копалин з надр землі, зокрема паливно-енергетичних (нафта, природний газ, вугілля), рудних (залізна, марганцева, уранова руда), нерудних (будівельні матеріали, сіль, глина тощо) та дорогоцінних ресурсів.

Основна особливість цієї галузі полягає у невідновлюваності ресурсної бази, високій капіталомісткості та значній залежності від природно-географічних умов.

«Добувний комплекс часто стає основою регіональної економічної спеціалізації, формуючи монофункціональні населені пункти (мономіста). З одного боку, це забезпечує стабільну зайнятість та високий рівень заробітної плати; з іншого – створює ризик структурної залежності (так звана

«голландська хвороба»), коли регрес чи вичерпання одного родовища призводить до соціально-економічного колапсу цілого району/

Екстрактивні підприємства виступають рушійною силою розвитку капіталомісткої інфраструктури, яка зазвичай була б недоцільною для інших галузей (наприклад, будівництво промислових залізничних гілок, спеціалізованих портів). Після завершення видобутку або модернізації, ця інфраструктура може мати синергетичний вплив на розвиток інших галузей, зокрема логістики та агропромислового комплексу» [3].

Добувна промисловість виконує роль стратегічного донора економіки, але її розвиток має підпорядковуватися принципам сталої капіталізації. Це вимагає не просто видобутку та експорту, а впровадження інноваційних технологій (глибока переробка, використання техногенних родовищ), що забезпечують максимальну додану вартість, мінімізують екологічний слід та гарантують справедливе перерозподілення ресурсної ренти для диверсифікації регіональної економіки.

Функції добувної промисловості (табл. 1.1) відображають її багатогранний вплив на економічну систему на макро- та мікрорівнях. Ці функції є динамічними та змінюються під впливом технологічного прогресу та екологічних вимог.

Добувна промисловість посідає стратегічне місце у структурі національної економіки, виконуючи широкий комплекс взаємопов'язаних функцій – від ресурсозабезпечувальної та енергетичної до фіскальної, соціальної й експортної. Її діяльність формує матеріально-сировинну основу виробництва, сприяє розвитку суміжних галузей, забезпечує зайнятість населення та наповнення державного бюджету. Водночас у сучасних умовах зростає значення інноваційно-технологічної та екологічної функцій, що зумовлено необхідністю переходу до сталого, екологічно збалансованого розвитку.

Таблиці 1.1. Функції добувної промисловості

Функції	Їх значення
Ресурсозабезпечувальна	Добувна промисловість забезпечує інші галузі економіки необхідною мінерально-сировинною базою – паливом, металами, будівельними матеріалами, хімічною сировиною тощо. Завдяки цьому формується основа для стабільного функціонування металургії, енергетики, хімічної, машинобудівної та будівельної промисловості.
Енергетична	Сектор видобутку нафти, природного газу, вугілля та урану відіграє ключову роль у забезпеченні енергетичної безпеки держави. Власні енергоресурси знижують залежність від імпорту і сприяють стійкості економічної системи.
Економіко-формуюча функція	Добувна промисловість формує значну частину валової доданої вартості у структурі промислового виробництва, стимулює розвиток суміжних галузей, сприяє інвестиційній активності та забезпечує надходження валютних ресурсів через експорт.
Фіскальна (бюджетоутворююча)	Через систему податків, рентних платежів та ліцензійних зборів добувна промисловість є важливим джерелом наповнення державного та місцевих бюджетів. У багатьох регіонах саме цей сектор формує основну частину податкових надходжень.
Соціально-економічна функція	Галузь створює значну кількість робочих місць, забезпечує зайнятість населення у промислових регіонах і стимулює розвиток соціальної інфраструктури. Добувні підприємства часто виступають соціально відповідальними роботодавцями у віддалених і малорозвинених територіях.
Інфраструктурутворююча функція	Розвиток добувних підприємств потребує створення транспортних шляхів, енергетичних мереж, водопостачання та комунікацій. Таким чином, галузь сприяє розвитку інфраструктури регіонів та підвищенню їх інвестиційної привабливості.
Експортна (зовнішньоекономічна)	Добувна промисловість формує експортний потенціал держави, забезпечуючи надходження іноземної валюти та сприяючи позитивному сальдо зовнішньої торгівлі. Особливо це стосується експорту залізної руди, титану, марганцю, вугілля, солі тощо.
Інноваційно-технологічна функція	Хоча традиційно галузь вважається сировинною, сучасна добувна промисловість дедалі активніше впроваджує інноваційні технології – автоматизацію, цифровий моніторинг, енергозбереження та «зелені» технології видобутку, що сприяє підвищенню її ефективності.
Екологічна	Добувна промисловість несе підвищене навантаження на довкілля, тому важливою її функцією стає забезпечення раціонального природокористування: рекультивації земель, зменшення шкідливих викидів, охорони водних ресурсів і надр.
Геополітична та стратегічна	Контроль над власними мінерально-сировинними ресурсами зміцнює позиції держави на міжнародній арені, підвищує рівень її економічного суверенітету та стійкості до зовнішніх впливів.

Примітка. Побудовано автором за джерелом [6, 9, 13].

Таким чином, добувна промисловість виступає не лише джерелом економічного зростання, а й ключовим чинником забезпечення енергетичної безпеки, регіонального розвитку та конкурентоспроможності національної економіки в цілому. Її ефективне функціонування потребує раціонального використання природних ресурсів, модернізації виробничих потужностей і посилення екологічної відповідальності підприємств.

«Добувна промисловість є однією з базових і стратегічно важливих складових національної економіки, яка формує матеріально-сировинну основу суспільного виробництва. Вона забезпечує функціонування більшості галузей промисловості – металургійної, енергетичної, хімічної, машинобудівної, будівельної тощо, виступаючи вихідною ланкою у ланцюгу створення доданої вартості. Завдяки цьому добувна галузь справляє системний вплив на економічне зростання держави та рівень розвитку її регіонів» [21].

Як бачимо сутність добувної промисловості полягає у видобутку мінеральних ресурсів із надр землі та забезпеченні стабільного ресурсного потоку для національного господарства. Особливістю цієї галузі є високий рівень капіталомісткості, залежність від природно-географічних умов, а також обмеженість відновлення ресурсної бази. Це зумовлює необхідність державного регулювання, планування та раціонального використання природних ресурсів.

Разом з тим, надмірна сировинна орієнтація економіки породжує низку проблем, зокрема екологічне навантаження, нераціональне використання природних ресурсів, технологічну відсталість та регіональні диспропорції. Тому сучасна модель розвитку добувної промисловості повинна ґрунтуватися на принципах сталого розвитку, що передбачає поєднання економічної ефективності з екологічною відповідальністю та соціальною орієнтацією.

Для підвищення конкурентоспроможності галузі необхідно активізувати інноваційні процеси, модернізувати техніко-технологічну базу, стимулювати внутрішню переробку сировини, а також удосконалювати систему державного регулювання у сфері надрокористування. Особливу увагу слід приділити

розвитку екологічно безпечних технологій видобутку, впровадженню цифрових систем моніторингу та підвищенню прозорості діяльності добувних компаній.

Отже, добувна промисловість відіграє багатогранну роль у національній і регіональній економіці, будучи не лише джерелом матеріальних ресурсів, але й потужним фактором інвестиційного, соціального та інфраструктурного розвитку. У перспективі саме ефективне управління природними ресурсами, раціональне використання надр і впровадження інноваційних технологій визначатимуть здатність держави забезпечити сталий економічний розвиток і зберегти природно-ресурсний потенціал для майбутніх поколінь.

1.2. Класифікація мінерально-сировинних ресурсів та їх вплив на розвиток регіону

Мінерально-сировинні ресурси є основою матеріального виробництва, формуючи базу для розвитку енергетики, металургії, хімічної, машинобудівної та будівельної галузей. Їхня наявність, якість і структура визначають ресурсний потенціал держави та рівень її економічної незалежності. Для ефективного використання цих ресурсів важливим є їх науково обґрунтована класифікація, що дозволяє систематизувати види корисних копалин за походженням, господарським значенням і функціональним призначенням. Під мінерально-сировинними ресурсами варто розуміти сукупність корисних копалин, що знаходяться у надрах землі, на її поверхні, у водах і атмосфері, які можуть бути використані в господарській діяльності людини для виробництва матеріальних благ та енергії. Вони становлять матеріальну основу економіки й визначають рівень розвитку промисловості та енергетики країни.

Класифікація мінерально-сировинних ресурсів може здійснюватися за різними критеріями (рис. 1.1).

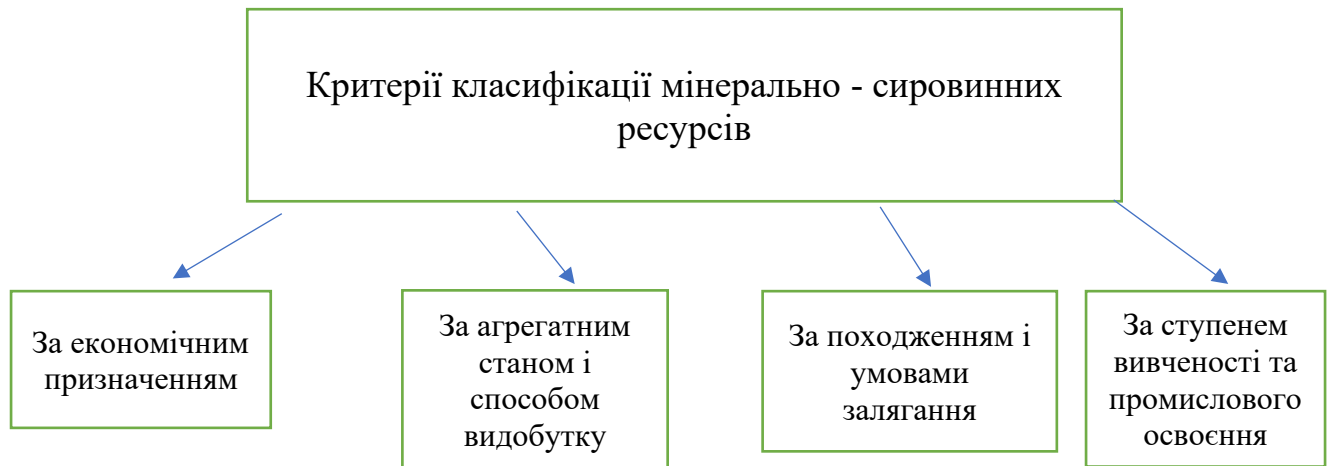

Рис. 1.1. Критерії класифікації мінерально-сировинних ресурсів за різними ознаками (побудовано автором на основі [6])

Класифікація добувної промисловості за економічним призначенням ґрунтується на функціональній ролі кінцевого продукту (корисної копалини) у господарській діяльності країни та регіону. Цей критерій є фундаментальним для цільового регулювання, інвестиційного пріоритезування та формування структури експорту.

«Класифікація мінерально-сировинних ресурсів за походженням і умовами залягання є ключовою для геології та гірничої справи, оскільки вона визначає пошукові ознаки, запаси, а також вибір методів розвідки та видобутку.

Класифікація за агрегатним станом та способом видобутку дозволяє класифікувати мінерально-сировинні ресурси з точки зору їхніх фізичних властивостей та технологій, необхідних для їхнього видобутку та переробки.

Класифікація за агрегатним станом ґрунтується на фізичному стані корисної копалини в природних умовах. Цей критерій ґрунтується на геологічних процесах, в результаті яких утворилося родовище. Він відображає історію формування Землі» [9].

Критерій за ступенем вивченості є ключовим для управління запасами на державному рівні та інвестиційного планування на рівні підприємства. Він дозволяє оцінити наявний ресурсний потенціал, визначити економічну

доцільність розробки та рівень ризику. Даний критерій поділяється на дві основні групи, які взаємопов'язані: за ступенем геологічної вивченості (запаси) та за рівнем промислового освоєння (готовність до видобутку).

За економічним призначенням мінерально-сировинні ресурси поділяються на види, які представлено на рисунку 1.2.

Рис.1.2. Класифікація за економічним призначенням мінерально-сировинних ресурсів (побудовано автором за джерелом [17])

Дана класифікація дозволяє систематизувати природні ресурси за їх походженням, складом, господарським призначенням і рівнем промислового освоєння. Така систематизація є основою для раціонального використання природних багатств, визначення пріоритетів розвитку добувної промисловості та забезпечення ресурсної безпеки держави.

Раціональна структура мінерально-сировинної бази сприяє збалансованому розвитку національної економіки, зменшенню імпортозалежності та зміцненню позицій країни у світовій системі господарства.

Мінерально-сировинні ресурси є однією з найважливіших складових природно-ресурсного потенціалу території. Вони формують матеріальну основу виробництва, визначають рівень промислового розвитку, структуру господарського комплексу та економічну спеціалізацію регіону. У сучасних умовах глобалізації, енергетичного переходу та зростання конкуренції за природні ресурси значення мінерально-сировинної бази постійно зростає. Її раціональне використання стає ключовим чинником забезпечення сталого економічного зростання регіонів і держави в цілому.

Виробничі ресурси є основою економічного потенціалу будь-якого регіону, визначаючи його здатність до господарського розвитку, структурної перебудови та підвищення конкурентоспроможності. У сучасних умовах трансформаційної економіки ефективне використання виробничих ресурсів виступає головним чинником формування регіональної економічної динаміки, забезпечення зайнятості населення та покращення якості життя.

Зазвичай виробничі ресурси визначають структуру та спеціалізацію регіональної економіки. Їх наявність та рівень розвитку впливають на формування промислових кластерів, розвиток інфраструктури, інвестиційну привабливість і зайнятість населення. Регіони, що мають достатній потенціал трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, характеризуються високими темпами економічного зростання, диверсифікованою структурою господарства та стійкістю до зовнішніх економічних коливань. Водночас нестача або неефективне використання ресурсів призводить до зниження

конкуренентоспроможності регіону, міграції трудових кадрів, деградації промислової бази та скорочення податкових надходжень.

Як бачимо даний вид ресурсів є ключовим у формуванні економічного потенціалу регіону, який забезпечує розвиток промисловості, при цьому створюють робочі місця, відбувається модернізація інфраструктури та покращення соціально-економічних показників.

Ефективне використання виробничих ресурсів потребує системного підходу, орієнтованого на інновації, технологічне оновлення та раціональне управління. Саме поєднання економічної ефективності з соціальною відповідальністю та екологічною збалансованістю визначатиме майбутній розвиток регіонів України.

1.3. Принципи та методи обґрунтування напрямів розвитку добувної галузі

Розвиток галузей національної економіки є складним процесом, який потребує наукового обґрунтування, системного аналізу й стратегічного планування. В умовах ринкової економіки та глобальних викликів визначення оптимальних напрямів розвитку галузі набуває особливої актуальності. Ефективність цього процесу значною мірою залежить від дотримання певних принципів і застосування науково обґрунтованих методів аналізу, прогнозування та управління. Обґрунтування напрямів розвитку галузі – це процес наукового визначення стратегічних цілей, пріоритетів, темпів і пропорцій розвитку виробництва з урахуванням економічних, технологічних, соціальних і екологічних факторів. Його основною метою є підвищення ефективності функціонування галузі, зміцнення її конкурентоспроможності та забезпечення сталого економічного зростання. Основні принципи представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2. Принципи розвитку видобувної галузі на регіональному рівні

Принцип	Його значення для регіону
Принцип системності	передбачає розгляд галузі як частини єдиного господарського комплексу, де всі елементи взаємопов'язані.
Принцип комплексності	забезпечує врахування всіх факторів розвитку: економічних, технічних, соціальних, природно-екологічних
Принцип наукової обґрунтованості	вимагає використання наукових методів аналізу, прогнозування й моделювання економічних процесів.
Принцип ефективності	спрямований на досягнення максимального результату при мінімальних витратах ресурсів.
Принцип інноваційної спрямованості	орієнтує розвиток галузі на впровадження нових технологій, цифровізацію, модернізацію виробництва
Принцип екологічної безпеки	передбачає раціональне використання природних ресурсів та мінімізацію негативного впливу виробництва на довкілля
Принцип соціальної орієнтованості	враховує потреби населення, рівень зайнятості, умови праці та соціальну стабільність
Принцип регіональної збалансованості	сприяє рівномірному розвитку галузі у різних регіонах країни, запобігаючи територіальним диспропорціям

Примітка. Побудовано автором за джерелом [22].

Принципи обґрунтування напрямів розвитку галузі становлять методологічну основу формування ефективної галузевої політики. Вони визначають загальні вимоги, якими слід керуватися під час аналізу, прогнозування та планування розвитку економічних систем.

По-перше варто відмітити, що принцип системності вимагає розглядати галузь як складову єдиного народногосподарського комплексу, враховуючи взаємозв'язки з іншими сферами виробництва, ринком праці, інфраструктурою та природним середовищем.

Принцип комплексності передбачає врахування всіх аспектів розвитку – економічних, технічних, соціальних та екологічних. Він забезпечує узгодженість між різними напрямками діяльності галузі.

Принцип наукової обґрунтованості означає, що всі управлінські рішення мають базуватися на об'єктивному аналізі, достовірних даних і наукових методах прогнозування.

Принцип ефективності вимагає орієнтації на досягнення найвищого економічного результату при мінімальних витратах ресурсів. Його реалізація сприяє підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності галузі.

Важливе значення має принцип інноваційної спрямованості, який визначає необхідність модернізації виробництва, впровадження новітніх технологій, цифрових систем управління й розвитку науково-технічного потенціалу.

Принцип екологічної безпеки орієнтує розвиток галузі на раціональне використання природних ресурсів, мінімізацію техногенного навантаження та забезпечення екологічної збалансованості.

Крім того, принцип соціальної орієнтованості вимагає узгодження економічних цілей із соціальними інтересами населення, створення гідних умов праці, підвищення рівня зайнятості та добробуту.

Завершує систему принцип регіональної збалансованості, який передбачає рівномірний розвиток галузі в межах країни, з урахуванням специфіки природно-економічних умов кожного регіону.

Принципи та методи обґрунтування напрямів розвитку галузі становлять методологічну основу стратегічного управління економікою. Їх застосування забезпечує наукову аргументованість управлінських рішень, підвищує ефективність галузевого планування та сприяє реалізації потенціалу національної економіки.

У сучасних умовах динамічних соціально-економічних змін і глобальної конкуренції особливого значення набуває наукове обґрунтування напрямів розвитку галузей національної економіки. Ефективність галузевої політики, темпи економічного зростання та рівень конкурентоспроможності значною мірою залежать від правильності вибору методів аналізу, прогнозування та планування.

Методи обґрунтування розвитку галузі виступають інструментом дослідження закономірностей її функціонування, оцінки ресурсного потенціалу, виявлення внутрішніх резервів і формування стратегічних

орієнтирів. Вони дають можливість визначити оптимальні шляхи розвитку, враховуючи економічні, технологічні, соціальні та екологічні чинники.

«У сучасних умовах особливого значення набувають інноваційно-орієнтовані підходи, цифрове моделювання, а також принципи сталого розвитку, що дозволяють поєднати економічні цілі з екологічною та соціальною відповідальністю бізнесу і держави. Отже, вивчення методів обґрунтування напрямів розвитку галузі є важливим завданням економічної науки та практики управління, адже саме завдяки їх застосуванню забезпечується наукова аргументованість управлінських рішень, підвищується ефективність використання ресурсів і створюються умови для сталого розвитку національної економіки»[18].

У науковій і практичній діяльності використовують різноманітні методи (рис. 1.3) аналізу та прогнозування, які дозволяють визначити тенденції й перспективи розвитку галузі.

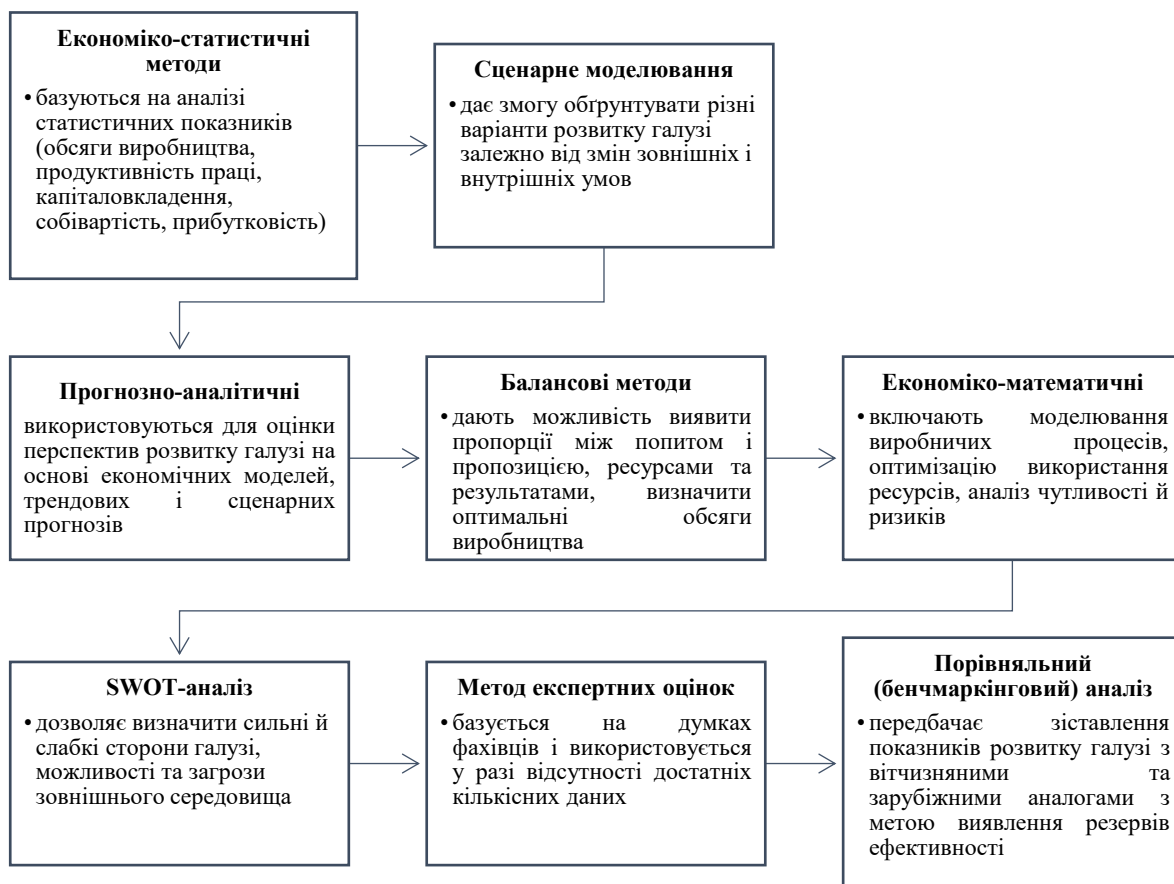

Рис.1.3. Методи аналізу та прогнозування розвитку добувної галузі (побудовано автором за джерелом [26])

Методи обґрунтування напрямів розвитку галузі становлять комплекс наукових інструментів, за допомогою яких здійснюється оцінка поточного стану галузі, визначення її проблем, прогнозування тенденцій і формування стратегічних орієнтирів майбутнього зростання. Їх застосування забезпечує об'єктивність, достовірність і результативність управлінських рішень, сприяючи підвищенню ефективності функціонування національної економіки.

У системі методів виділяють декілька основних груп. Економіко-статистичні методи дають змогу виявити динаміку розвитку галузі, закономірності зміни основних показників, таких як обсяги виробництва, рівень зайнятості, продуктивність праці чи рентабельність підприємств. На основі статистичного аналізу формується база для подальших прогнозних розрахунків.

Балансові методи дозволяють узгодити між собою різні елементи виробничого процесу, визначити оптимальні співвідношення між ресурсами та результатами діяльності галузі, попитом і пропозицією, виробництвом і споживанням. Вони забезпечують пропорційність і збалансованість розвитку галузевої структури.

Важливе місце посідають економіко-математичні методи, які базуються на моделюванні виробничих і економічних процесів. Вони дозволяють визначати найефективніші варіанти використання ресурсів, проводити оптимізаційні розрахунки, оцінювати вплив окремих факторів на кінцеві результати діяльності галузі. Застосування математичних моделей підвищує точність прогнозів і обґрунтованість управлінських рішень.

Для довгострокового планування використовуються прогнозно-аналітичні методи та сценарне моделювання, що дозволяють розробляти альтернативні сценарії розвитку залежно від можливих змін зовнішнього середовища – економічних, технологічних або політичних. Вони сприяють підвищенню гнучкості та адаптивності галузевої політики.

«Крім кількісних підходів, значне значення мають якісні методи, зокрема експертні оцінки та SWOT-аналіз. Експертні методи ґрунтуються на колективній думці фахівців і застосовуються тоді, коли кількісні показники

відсутні або недостатньо достовірні. SWOT-аналіз дає можливість системно оцінити сильні та слабкі сторони галузі, а також зовнішні можливості й загрози, що впливають на її розвиток.

Порівняльний (бенчмаркінговий) аналіз забезпечує оцінку ефективності функціонування галузі у співставленні з провідними зарубіжними та вітчизняними аналогами, сприяючи виявленню найкращих практик і напрямів підвищення конкурентоспроможності» [3].

Отже, застосування комплексу взаємопов'язаних методів дає змогу всебічно дослідити стан і перспективи розвитку добувної промисловості, обґрунтувати стратегічні напрями модернізації, підвищити ефективність використання ресурсного потенціалу та забезпечити сталий розвиток. На сучасному етапі особливого значення набуває поєднання традиційних економічних методів із інноваційними цифровими інструментами аналізу – системами моніторингу, моделювання на основі великих даних і штучного інтелекту. Це відкриває нові можливості для підвищення точності прогнозів, оптимізації управлінських рішень і забезпечення збалансованого розвитку галузей національної економіки.

Варто також зауважити, що сталий розвиток добувної промисловості є одним із ключових напрямів сучасної економічної політики більшості країн світу. Його сутність полягає у забезпеченні збалансованості між економічною ефективністю, соціальною справедливістю та екологічною безпекою під час освоєння природно-ресурсного потенціалу. В умовах зростання дефіциту мінерально-сировинних ресурсів і посилення глобальних екологічних викликів провідні держави світу активно впроваджують концепції «зеленого» зростання, циркулярної економіки та відповідального надрокористування.

Світовий досвід сталого розвитку добувної промисловості заснований на поєднанні інноваційних технологій, раціонального управління ресурсами та ефективного державного регулювання. Країни Європейського Союзу впроваджують принципи «екологізації» виробництва через скорочення викидів, рекультивацію земель, переробку відходів і підвищення енергоефективності

підприємств. У Канаді, Австралії та Норвегії широко застосовується модель партнерства між державою, бізнесом і місцевими громадами, яка сприяє справедливому розподілу прибутків від видобутку природних ресурсів і розвитку місцевої інфраструктури. У США та Японії пріоритет надається інноваційним технологіям глибокої переробки мінеральної сировини, цифровізації управління та автоматизації виробничих процесів.

Особливу увагу у світовій практиці приділяють розвитку екологічно безпечних технологій видобутку, моніторингу стану навколишнього середовища та системам екологічної сертифікації. Такі підходи дозволяють мінімізувати негативний вплив на природу й забезпечити довгострокову стабільність ресурсної бази.

Національний досвід України у сфері сталого розвитку добувної промисловості формується в умовах трансформації економіки, євроінтеграційних процесів та необхідності збереження природного потенціалу. Україна має значні поклади корисних копалин – вугілля, залізної руди, титану, урану, природного газу, але ефективність їх використання залишається недостатньою. Сучасна державна політика спрямована на модернізацію добувних підприємств, підвищення рівня екологічної безпеки, запровадження енергоощадних технологій і розвиток внутрішньої переробки сировини.

«Одним із ключових напрямів є цифровізація геологорозвідувальних робіт, автоматизація процесів видобутку та використання систем моніторингу стану довкілля. Важливу роль відіграє також удосконалення законодавчої бази у сфері надрокористування, гармонізація стандартів з європейськими нормами, залучення інвестицій у розвиток «зеленої» добувної промисловості» [14].

Крім того, в Україні поступово розвивається практика корпоративної соціальної відповідальності у добувних компаніях, що передбачає підтримку місцевих громад, створення нових робочих місць і фінансування екологічних програм. Це відповідає міжнародним стандартам сталого розвитку та сприяє формуванню позитивного іміджу національної галузі.

Отже, можна узагальнити, що сталий розвиток добувної промисловості можливий лише за умов поєднання економічної вигоди з екологічною відповідальністю та соціальною орієнтацією. Для України важливо використати найкращі міжнародні практики, удосконалити систему державного регулювання, стимулювати інновації та забезпечити комплексну екологізацію виробничих процесів. Це стане основою для підвищення конкурентоспроможності національної добувної промисловості та забезпечення сталого розвитку регіонів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У ВОЛИНСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Природно-ресурсна база та показники розвитку добувної промисловості у регіоні

Волинська область характеризується відносно обмеженою ресурсною базою родовищ корисних копалин, проте вирізняється високим рівнем екологічної чистоти. На території області ідентифіковані поклади кам'яного вугілля, торфу, а також сировини для виробництва будівельних матеріалів, зокрема для випалювання вапна, цементу, цегельно-черепична сировина, будівельні та баластні піски, та гончарні глини.

Мінерально-сировинна база Волинської області володіє значним потенціалом, здатним забезпечити сталий розвиток промислового сектору в умовах ринкової економіки. Надра області містять 18 ідентифікованих видів корисних копалин. Серед них 12 видів (включно з вугіллям, природним газом, торфом, германієм, скляним піском, підземними прісними та мінеральними водами, торф'яною гряззю, цементною сировиною, міддю та фосфоритами) віднесені до категорії корисних копалин загальнодержавного значення. Інші 6 видів класифікуються як корисні копалини місцевого значення.

Особливу увагу привертають родовища фосфоритів (наприклад, Поступельська ділянка Ратнівського родовища). Загалом, обсяг надр регіону достатній для забезпечення збалансованого функціонування промислового та аграрного секторів і здатен задовольнити внутрішні потреби області у мінеральній сировині. Однак, існує низка системних недоліків, які суттєво знижують ефективність експлуатації надр. Ці недоліки перешкоджають забезпеченню належної охорони надр і спричиняють виникнення протиріч між господарським використанням надр та збереженням навколишнього природного середовища.

Повноцінне залучення мінерально-сировинної бази в економічний оборот регіону потенційно може забезпечити його фінансову та ресурсну самодостатність.

Область є частиною Львівсько-Волинського кам'яновугільного басейну. Станом на 2023 рік в області функціонували 4 вугледобувні шахти ДП «Волиньвугілля», які щорічно видобували понад 400 тис. тонн вугілля. Балансові запаси кам'яного вугілля оцінюються у 73,7 млн м³.

Торф є також важлива місцева паливна та аграрна сировина у регіоні. Балансові запаси торфу становлять понад 750 млн тонн по всій Україні, причому значні родовища розташовані в долині Прип'яті. Торф використовується як паливна сировина та для виробництва торфобрикетів (до 50-60 тис. тонн щорічно).

Природний газ представлений Локачинським родовищем. Балансові запаси становлять 7,8 млрд м³, що має потенціал на 20 років забезпечувати до 50% потреб області у газі.

Щодо будівельних та технологічних ресурсі, то ресурси карбонатної сировини (крейда, вапняк) використовується для виробництва вапна, цементу та для вапнування кислих ґрунтів Полісся. Загальні запаси для 11 розвіданих родовищ становлять 31 млн м³. Є можливості збільшення потужностей видобутку крейди на Хотиславському кар'єрі.

Наявні у регіоні також і мідні руди, адже Волинський рудний район є перспективним. Наприкінці 20 ст. тут були відкриті великі запаси самородної міді. Станом на 2020 рік балансові запаси мідних руд становили понад 20 млн тонн. Фосфорити є також перспективними ресурсами. Планується (було запропоновано) добування і використання 10-12 тисяч тонн місцевих фосфоритів щорічно.

Розвідано також 2 родовища мінеральних вод (Луцьке та Журавицьке), які мають лікувально-оздоровче значення.

Мінерально-сировинна база загалом достатня для потреб регіону. Головні виклики пов'язані з неефективним використанням надр та необхідністю

забезпечення належної охорони довкілля в умовах видобутку. Перспективним ресурсом є сапропелі (озерні відклади), запаси яких на Волині оцінюються понад 61 млн тонн і є резервом органічних добрив.

На наступному етапі вивчимо динаміку показників національних рахунків, які характеризують обсяги випуску і валової доданої вартості добувної промисловості і розроблення кар'єрів у Волинській області (рис. 2.1).

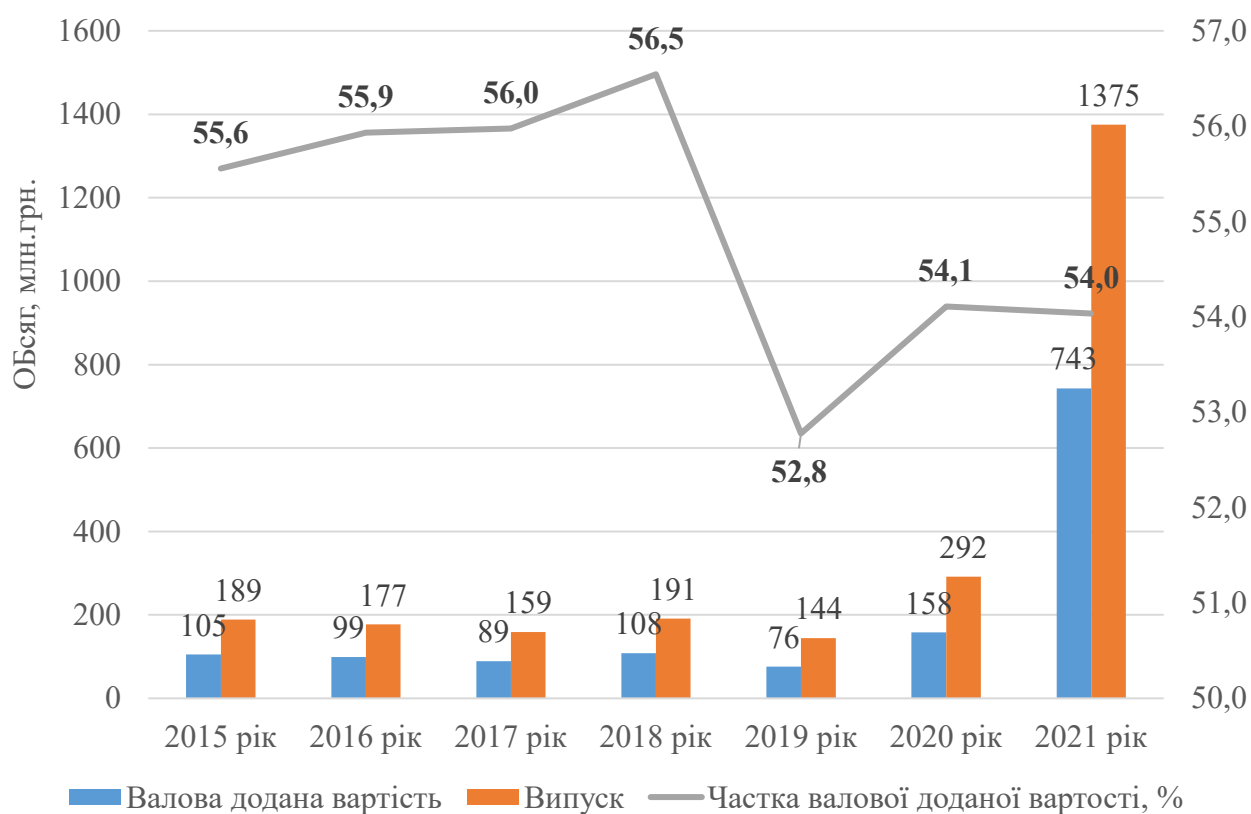

Рис. 2.1. Порівняння динаміки випуску і валової доданої вартості добувної промисловості і розроблення кар'єрів у Волинській області за 2015-2021 роки (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

Динаміка обсягів Випуску та Валової доданої вартості, виражених у мільйонах гривень (ліва вісь), характеризується нестабільністю протягом 2015–2020 років із наступним стрімким зростанням у 2021 році.

Протягом періоду 2015–2020 рр. (фаза стагнації та помірною зростання) показники демонстрували помірні коливання, не перевищуючи рівня 200 млн грн для ВДВ та 300 млн грн для Випуску. Мінімальні значення зафіксовано у 2019 році, коли ВДВ становила 76 млн грн, а Випуск – 144 млн грн. Протягом

2015–2018 рр. показники утримувалися на вищому рівні (близько 100 млн грн для ВДВ та 170-190 млн грн для Випуску), що свідчить про відносну стабільність ринку. У 2020 році спостерігалось відновлення обсягів – ВДВ зросла до 158 млн грн, а Випуск – до 292 млн грн, компенсуючи спад 2019 року.

Надалі відбулося різке зростання у 2021 році (фаза експансії). У 2021 році зафіксовано експоненційне зростання обох показників, що свідчить про значне розширення виробництва або суттєве зростання цін у галузі. Обсяг ВДВ сягнув 743 млн грн (зростання у 4,7 рази порівняно з 2020 р.). Обсяг Випуску досяг 1375 млн грн (зростання у 4,7 рази порівняно з 2020 р.). Таке одночасне і значне збільшення обсягів свідчить про потужний інвестиційний імпульс або кардинальне збільшення попиту на сировину, видобуту в області.

Детальніше вивчимо динаміку частки валової доданої вартості у випуску. Частка ВДВ у Випуску є індикатором ефективності виробництва та демонструє, яка частина вартості кінцевого продукту залишається в регіоні як дохід (заробітна плата, прибуток, податки).

Протягом періоду 2015–2018 рр. частка ВДВ була стабільно високою, коливаючись у межах 55,6% – 56,5%. Це вказує на відносно низький рівень матеріальних витрат або високу продуктивність праці у галузі.

Пік ефективності (56,5%) було досягнуто у 2018 році. Натомість різкий спад відбувся у 2019 році, коли було зафіксовано значне зниження ефективності – частка ВДВ впала до 52,8%. Це пов'язано зі зростанням питомих матеріальних витрат або зниженням вартості готової продукції на тлі загального спаду обсягів виробництва.

Наступний період характеризувався як відновлення та стабілізація (2020–2021 рр.). У 2020 році показник частки ВДВ відновився до 54,1%, а у 2021 році – до 54,0%. Незважаючи на стрімке абсолютне зростання обсягів у 2021 році, відносна частка ВДВ (54,0%) залишалася нижчою за пікові значення 2018 року, що може свідчити про те, що зростання Випуску супроводжувалося пропорційним зростанням матеріальних витрат або іншими факторами, що знизили маржинальність.

Аналіз демонструє, що добувна промисловість Волинської області зазнала фази помірної стагнації та ефективної діяльності (2015–2018), періоду кризового спаду (2019), часткового відновлення (2020), і завершила період стрімкою експансією обсягів (2021). Хоча абсолютні показники у 2021 році зросли рекордно, рівень ефективності (частка ВДВ) не досяг максимуму 2018 року, що вказує на зростання ресурсоемності або витратності виробничого процесу у фінальному році дослідження.

Надалі проведено порівняння динаміки індексів випуску і валової доданої вартості у цінах попереднього року у сфері добувної промисловості і розроблення кар'єрів (рис. 2.2).

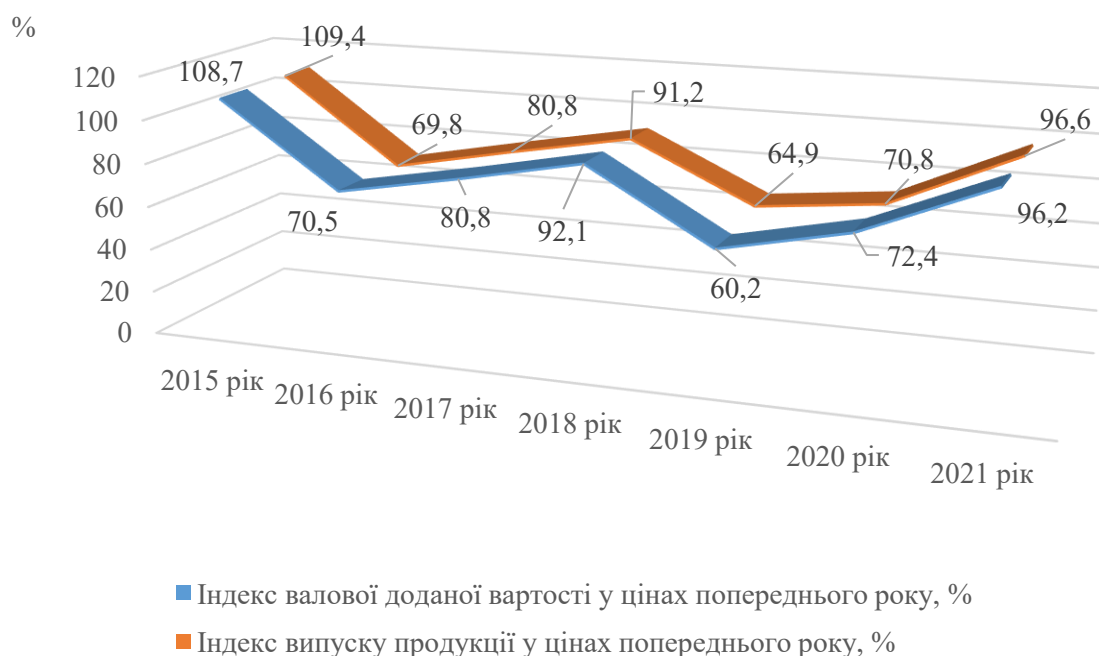

Рис. 2.2. Порівняння динаміки індексів випуску і валової доданої вартості у цінах попереднього року у сфері добувної промисловості і розроблення кар'єрів у Волинській області за 2015-2021 роки (побудовано за даними [5, 6, 8])

Протягом усього досліджуваного періоду (2015–2021 рр.) динаміка обох індексів була співнаправленою, тобто зростання або зниження обсягів виробництва супроводжувалося відповідною зміною ВДВ. Винятком став лише 2015 рік, коли індекс ВДВ (108,7%) перевищував індекс Випуску, що вказує на суттєве зростання ефективності виробництва та зниження матеріаломісткості у

цьому році. У всі наступні роки, починаючи з 2016 року, індекс Випуску був вищим або співмірним з індексом ВДВ, що свідчить про відносно більші темпи зростання або менші темпи спаду загального обсягу продукції порівняно з новоствореною вартістю.

У 2016 році зафіксовано різке падіння темпів зростання, яке перейшло у значний спад, коли індекс Випуску знизився до 109,4% (зростання), але індекс ВДВ впав до 70,5% (скорочення). Це вказує на стрімке зниження ефективності виробництва та/або суттєве зростання матеріальних витрат. У 2017 році динаміка залишалася негативною, хоча темпи спаду сповільнилися, і обидва показники були практично рівними, адже індекс Випуску становив 69,8%, а Індекс ВДВ – 70,5% (різниця несуттєва).

У 2018 році спостерігалось помітне відновлення, коли індекс Випуску зріс до 91,2%, а індекс ВДВ – до 80,8%, що свідчить про компенсаційне зростання обсягів після спаду. Проте обидва індекси не досягли 100%, що означає, що реальні обсяги виробництва та ВДВ продовжували скорочуватися, хоча і меншими темпами. У 2019 році зафіксовано найбільший спад за весь період, адже індекс ВДВ суттєво знизився до 60,2%, а індекс Випуску – до 64,9%. Цей спад свідчить про глибоку кризу у галузі.

Натомість фаза стабілізації та потужного відновлення спостерігалася у 2020–2021 рр. У 2020 році динаміка обох показників дещо покращилася, проте обсяги все ще суттєво відставали від рівня попереднього року, відповідно індекс ВДВ становив 72,4%, а Індекс Випуску – 70,8%. У 2021 році зафіксовано значне відновлення виробництва, яке майже досягло рівня попереднього року, коли індекс Випуску становив 96,6%, а індекс ВДВ – 96,2%. Оскільки обидва індекси наблизилися до 100%, це свідчить про відновлення реальних обсягів виробництва та ВДВ до рівня 2020 року, що стало ключовою тенденцією фінального року дослідження.

2.2. Аналіз показників виробництва і реалізації продукції сфери добувної промисловості

На початковому етапі аналізу вивчимо динаміку кількості юридичних осіб, які працюють у сфері добувної промисловості та їх частки у загальному показнику у Волинській області (рис. 2.3).

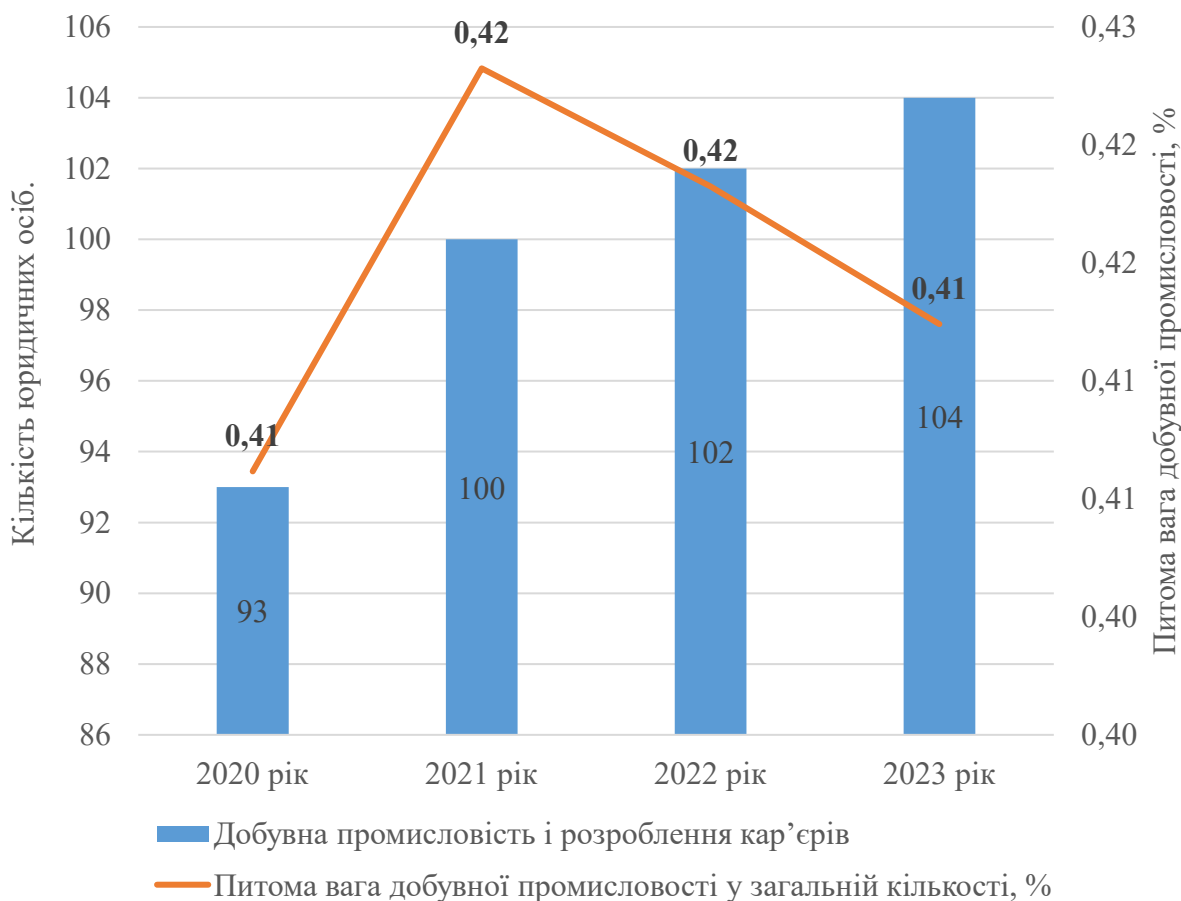

Рис. 2.3. Порівняння динаміки кількості юридичних осіб сфери добувної промисловості та їх частки у загальному показнику у Волинській області станом на 1 січня 2021-2024 років (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

Кількість юридичних осіб, що функціонують у сфері добувної промисловості, демонструє стабільне, хоча й помірне, зростання протягом усього досліджуваного періоду, що свідчить про тенденцію до розширення суб'єктного складу галузі. У 2020 році (станом на 01.01.2021 р.) було зафіксовано 93 юридичні особи.

У 2021 році відбулося зростання до 100 одиниць, що становить збільшення на 7,5%, а у 2022 році (станом на 01.01.2023 р.) кількість продовжувала зростати, досягнувши 102 суб'єктів. Надалі у 2023 році (станом на 01.01.2024р.) зафіксовано подальше зростання до 104 юридичних осіб. Таким чином, за аналізований період кількість юридичних осіб у галузі зросла на 11 одиниць (приблизно на 11,8%).

Питома вага добувної промисловості у загальній кількості юридичних осіб області коливалася у вузькому діапазоні 0,41% – 0,42%, що свідчить про її незначний, але відносно стабільний внесок у загальний економічний ландшафт регіону. У 2020 році питома вага становила 0,41%. Надалі у 2021 році зафіксовано пікове значення – 0,426% (позначено як 0,42), що відображає найбільшу частку галузі у загальному юридичному складі, зумовлену значним зростанням абсолютної кількості юридичних осіб. У 2022 році питома вага знизилася, повернувшись до рівня 0,42% (0,417%), а у 2023 році частка дещо зменшилася до 0,41% (0,413%), незважаючи на продовження зростання абсолютної кількості юридичних осіб.

Співвідношення динаміки показників свідчить про те, що зростання абсолютної кількості суб'єктів господарювання у добувній промисловості не завжди призводило до пропорційного зростання її питомої ваги. Зниження питомої ваги у 2023 році (до 0,41%) при одночасному зростанні абсолютної кількості (до 104) вказує на те, що темпи зростання загальної кількості юридичних осіб (в усіх галузях економіки області) перевищували темпи зростання кількості суб'єктів у добувній промисловості у цей період.

На наступному етапі аналізу проведено порівняння динаміки індексів продукції у промисловості загалом та у добувній промисловості (рис. 2.4).

Бачимо, що у 2015 році спостерігалось протилежне співвідношення динаміки у двох секторах. Загальний індекс промислової продукції становив 98,6%, що свідчить про незначне скорочення фізичного обсягу виробництва в промисловості області в цілому. Натомість, індекс продукції добувної промисловості становив 114,7%, що вказує на суттєве зростання обсягів виробництва у цьому секторі на понад 14%. Це свідчить про те, що добувна

промисловість була драйвером зростання на тлі загального спаду промислового виробництва регіону у 2015 році.

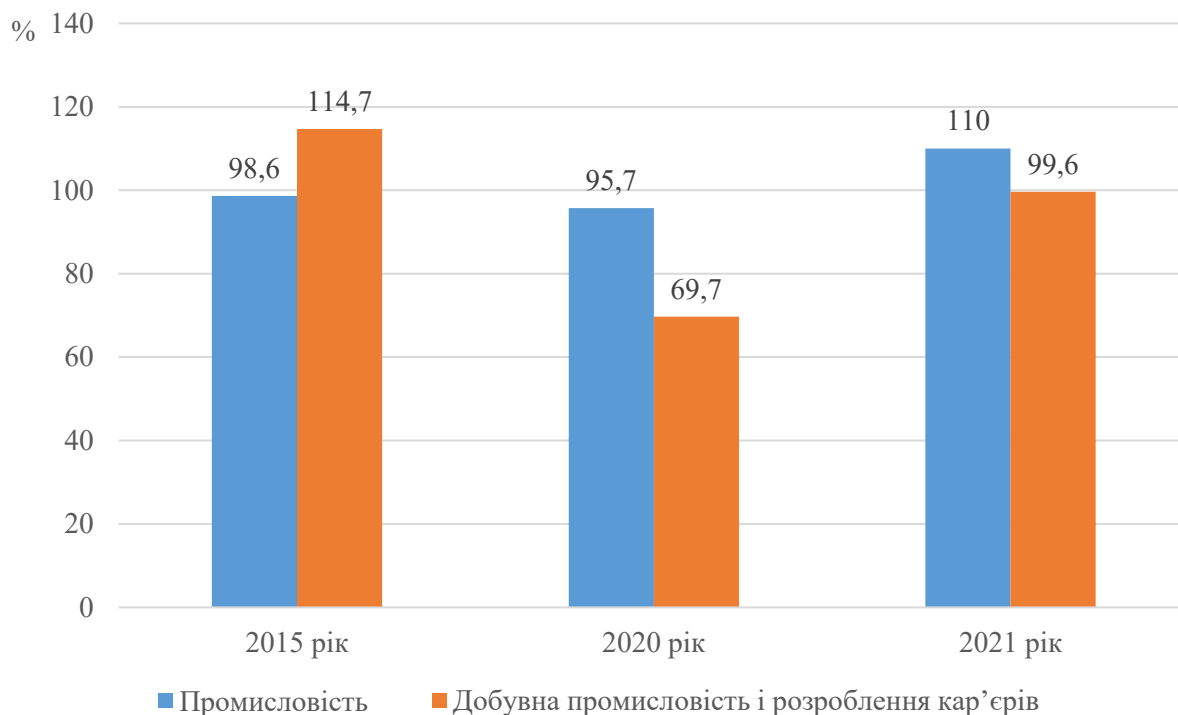

Рис. 2.4. Порівняння динаміки індексів продукції у промисловості загалом та у добувній промисловості у Волинській області за 2015-2021 роки (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

Надалі у 2020 році зафіксовано скорочення обсягів виробництва в обох секторах, що, ймовірно, було спричинено впливом пандемічних або економічних чинників. Загальний індекс промислової продукції становив 95,7%, що свідчить про продовження тенденції до скорочення виробництва у промисловості в цілому. Індекс продукції добувної промисловості знизився до 69,7%, демонструючи найглибший спад за аналізований період. Це різке падіння свідчить про кризові явища або суттєве зниження попиту на сировину, що видобувається в області.

У 2021 році обидва сектори продемонстрували потужну відновлювальну динаміку, але знову із зворотним співвідношенням щодо 100%. Загальний індекс промислової продукції сягнув 110%, що вказує на значне зростання обсягів виробництва в промисловості регіону в цілому. Індекс продукції добувної промисловості становив 99,6%. Це свідчить про те, що, незважаючи

на суттєве відновлення після глибокого спаду 2020 року, добувна промисловість не змогла повністю відновити обсяги виробництва до рівня 2020 року (існує незначне відставання у 0,4%). У 2021 році загальна промисловість стала головним драйвером зростання, тоді як добувний сектор, хоча і мав значний приріст у абсолютних обсягах, порівняно з попереднім роком, залишився на рівні, який не дотягує до 100%.

Важливо також вивчити динаміку виробництва окремих видів продукції добувної промисловості, зокрема також важливого для даного регіону виду як пісок будівельний (рис. 2.5).

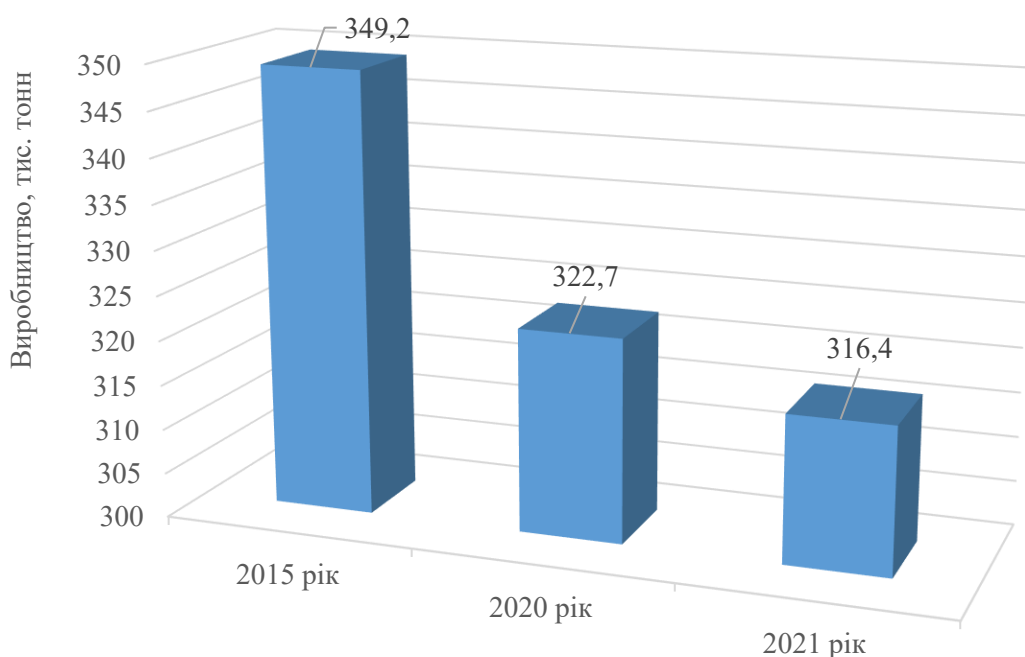

Рис. 2.5. Динаміка виробництва пісків будівельних у Волинській області за 2015-2021 роки (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

За аналізований період (2015–2021 рр.) динаміка виробництва будівельних пісків має стійку тенденцію до скорочення обсягів. Це свідчить про загальне зменшення видобутку або зниження попиту на цей вид будівельної сировини.

2015 рік був піковим за обсягом виробництва, зафіксувавши 349,2 тис. тонн видобутих будівельних пісків. Цей показник слугує базовим для оцінки подальшого спаду. У 2020 році обсяг виробництва значно скоротився порівняно з 2015 роком, склавши 322,7 тис. тонн. Це падіння становить приблизно 7,6%

від обсягу 2015 року. У 2021 році тенденція до зниження збереглася – обсяг виробництва становив 316,4 тис. тонн. Скорочення відносно 2020 року склало 6,3 тис. тонн, або приблизно 1,95%.

Таким чином, у період 2015–2021 років добувна промисловість Волинської області продемонструвала регресивну динаміку у секторі виробництва будівельних пісків. Сукупне скорочення обсягів видобутку між 2015 та 2021 роками досягло 32,8 тис. тонн. Незважаючи на відновлення активності у добувній промисловості у 2021 році (як показано в попередніх аналізах), цей конкретний сегмент (будівельні піски) не продемонстрував відновлення до рівня 2015 року, що може бути пов'язано з вичерпанням окремих родовищ, екологічними обмеженнями або зміною попиту на ринку будівельних матеріалів.

Надалі вивчено динаміку обсягу реалізації продукції добувної промисловості у регіоні (рис. 2.6).

Обсяг реалізації продукції демонструє високу волатильність протягом аналізованого періоду, що характерно для сировинних галузей, чутливих до змін ринкової кон'юнктури та інвестицій. 2020 рік слугував базовим рівнем, на якому обсяг реалізації становив 68,9 млн грн. У 2021 році зафіксовано експоненційне зростання обсягу реалізації до 509,1 млн грн. Це становить зростання більш ніж у 7,4 раза порівняно з попереднім роком і свідчить про суттєве розширення ринків збуту, значне збільшення фізичних обсягів та/або різке зростання цін на видобуту сировину. У 2022 році відбулося різке скорочення обсягу реалізації більш ніж удвічі, до 249,0 млн грн. Цей спад можна пояснити впливом повномасштабної агресії, що призвела до порушення логістичних ланцюгів, зниження внутрішнього попиту та виробничих обмежень. У 2023 році зафіксовано помірне відновлення, обсяг реалізації зріс до 283,2 млн грн, що демонструє здатність сектору до часткової адаптації в умовах кризового періоду.

Питома вага добувної промисловості у загальному обсязі реалізації промисловості (помаранчева лінія, права вісь) відображає зміни в структурі

промислового виробництва регіону.

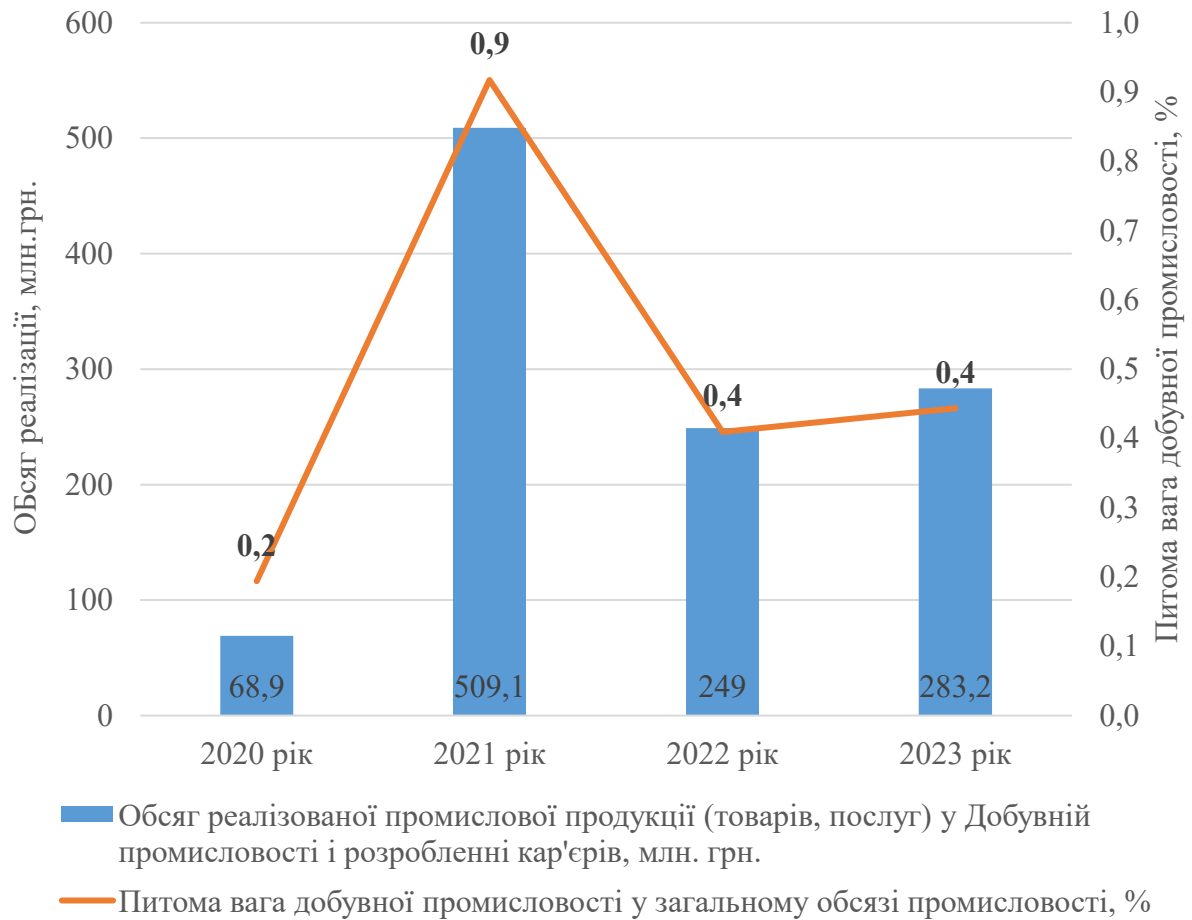

Рис. 2.6. Порівняння динаміки обсягу реалізації продукції добувної промисловості та її частки у промисловості у Волинській області за 2020-2023 роки (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

У 2020 році частка галузі була мінімальною – 0,2%. У 2021 році питома вага стрибкоподібно зросла до 0,9%, що свідчить про значне збільшення ролі добувного сектору в економіці Волинської промисловості, переважно за рахунок високих темпів зростання обсягів реалізації, які перевищували темпи зростання інших промислових секторів. У 2022 році частка різко знизилася до 0,4% (0,41%), що є прямим наслідком падіння абсолютного обсягу реалізації. Це також вказує на те, що інші промислові сектори (наприклад, переробна промисловість) виявилися більш стійкими до кризових чинників або їхня діяльність скоротилася меншою мірою. У 2023 році питома вага збереглася на рівні 0,4% (0,44%), незважаючи на абсолютне зростання обсягу реалізації. Ця

стабільність частки свідчить про те, що темпи відновлення добувної промисловості та загальної промисловості були приблизно однаковими у 2023 році.

Аналіз підтверджує, що добувна промисловість Волинської області є високочутливим сектором. Піковий рік 2021 відзначився безпрецедентним зростанням, що забезпечило галузі майже 1% у структурі реалізації промисловості. Наступні кризові роки (2022–2023) призвели до скорочення обсягів реалізації, повертаючи питому вагу галузі на рівень 0,4%, що підкреслює її вразливість до макроекономічних шоків.

2.3. Оцінка ефективності функціонування підприємств добувної промисловості у регіоні

Важливе значення для оцінки ефективності розвитку сфери добувної промисловості у регіоні має вивчення розмірів капітального інвестування у діяльність. Тому на початковому етапі вивчено динаміку суми капітальних інвестицій у сфері добувної промисловості і розроблення кар'єрів у регіоні (рис. 2.7).

Сума капітальних інвестицій у добувну промисловість Волинської області демонструє високу змінність, що включає значне зростання, досягнення піку та подальше скорочення. У 2021 році інвестиції становили 6 799 тис. грн, слугуючи базовим рівнем. У 2022 році зафіксовано різкий, більш ніж подвійний приріст: обсяг капітальних вкладень зріс до 14 296 тис. грн. Це зростання свідчить про значні інвестиційні рішення в модернізацію або розширення видобувних потужностей, незважаючи на початок повномасштабної агресії.

У 2023 році динаміка продовжилася, досягнувши пікового значення – 19 000 тис. грн. Це підтверджує високу інвестиційну привабливість добувного сектору Волині у цей період або реалізацію великих довгострокових проектів. Надалі у 2024 році зафіксовано скорочення інвестицій до 16 322 тис. грн. Це

зниження свідчить про завершення великих інвестиційних проектів або про обережність інвесторів в умовах поточної економічної ситуації.

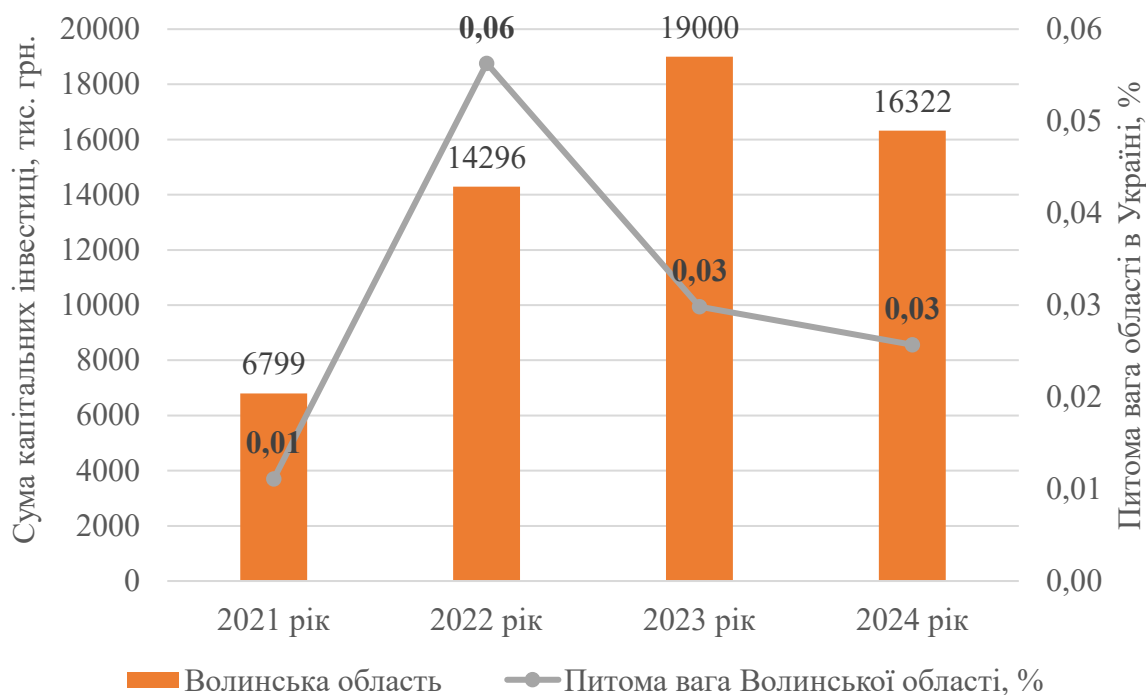

Рис. 2.7. Динаміка капітальних інвестицій у сфері добувної промисловості і розроблення кар'єрів у Волинській області та їх частки у загальному показнику по Україні за 2021-2024 роки (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

Питома вага Волинської області у загальному обсязі капітальних інвестицій України у добувну промисловість (сіра лінія, права вісь) відображає відносну важливість регіону для інвестиційного клімату галузі. У 2021 році частка була мінімальною – 0,01%. У 2022 році питома вага стрибкоподібно зросла до 0,06% (6 базисних пунктів). Це зростання є значнішим, ніж абсолютне зростання інвестицій, що вказує на те, що темпи зростання інвестицій у Волинській області були вищими, ніж у середньому по Україні.

У 2023 році питома вага різко знизилася до 0,03% (хоча абсолютна сума досягла піку). Це свідчить про те, що, незважаючи на значне абсолютне зростання інвестицій у Волинській області, інвестиції у добувну промисловість в інших регіонах України зростали ще швидшими темпами або були значно

більшими за обсягом. Надалі у 2024 році частка стабілізувалася на рівні 0,03% (0,027%), що корелює з абсолютним зниженням обсягу інвестицій.

Аналіз підтверджує, що добувна промисловість Волинської області пережила фазу інтенсивного інвестиційного буму у 2022–2023 роках, досягнувши піку у 19 млн грн у 2023 році. Хоча у 2022 році область мала найбільшу відносну частку у загальноукраїнських інвестиціях (0,06%), вже у 2023 році вона втратила цю перевагу, незважаючи на абсолютний ріст, що вказує на значну активізацію інвестиційних процесів у добувному секторі інших регіонів України.

Основними показниками ефективності функціонування підприємств є прибуток і рентабельність. Тому на початковому етапі вивчено динаміку фінансових результатів до оподаткування підприємств промисловості і добувної промисловості (рис. 2.8).

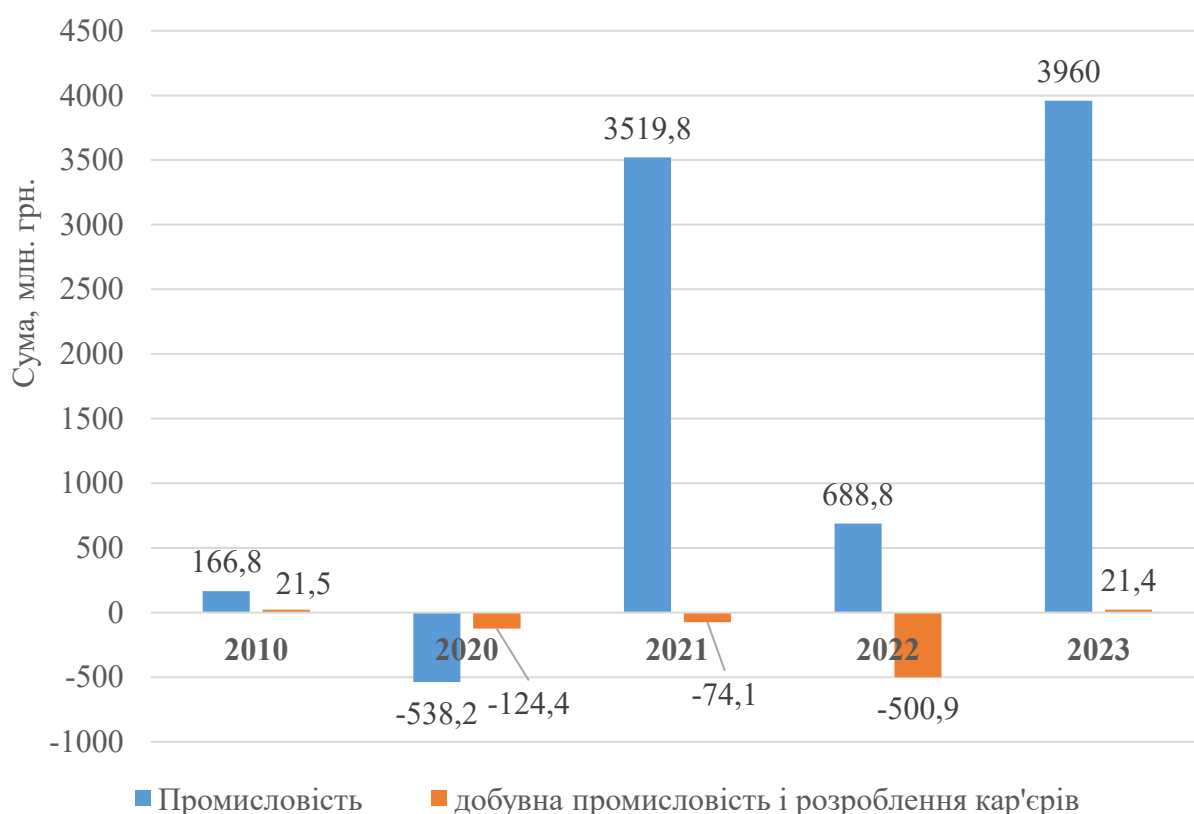

Рис. 2.8. Порівняння динаміки суми фінансових результатів до оподаткування підприємств промисловості і добувної промисловості та розроблення кар'єрів у Волинській області за 2010-2023 роки (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

Загалом промисловість демонструє високу змінність фінансових результатів, коливаючись від збитків у 2020 році до значних прибутків у 2023 році. При цьому добувна промисловість (помаранчеві стовпці) протягом більшої частини аналізованого періоду функціонувала зі збитками, що свідчить про її низьку фінансову стійкість порівняно з промисловим сектором загалом.

У 2010 році обидва сектори були прибутковими – загалом промисловість отримала 166,8 млн грн прибутку, а добувна промисловість – 21,5 млн грн. Добувний сектор становив значну частину прибутку, що свідчить про його позитивну роль у фінансовому стані промисловості того періоду.

У 2020 році обидва сектори зафіксували значні збитки – загалом промисловість отримала збиток у розмірі -538,2 млн грн, а добувна промисловість – -124,4 млн грн. Сектор добувної промисловості, маючи менший абсолютний розмір, вніс суттєвий внесок у загальнопромисловий збиток, що відображає кризовий стан на ринку сировини.

Тоді як у 2021 році відбулося стрімке відновлення фінансового стану загальної промисловості, яка отримала рекордний прибуток 3519,8 млн грн. Однак, добувна промисловість залишилася збитковою із результатом -74,1 млн грн. Ця дивергенція свідчить про те, що зростання цін та обсягів, яке спостерігалось у цьому році, було недостатнім для покриття собівартості та операційних витрат підприємств добувного сектору.

Надалі у 2022 році фінансовий результат загальної промисловості суттєво скоротився до 688,8 млн грн (прибуток), що, ймовірно, пов'язано з негативним впливом військового часу. Водночас, збитки добувної промисловості поглибилися, досягнувши -500,9 млн грн. Це значення є найбільшим збитком для добувної промисловості за весь аналізований період, що підкреслює її вразливість та високу витратність в умовах логістичних та ринкових обмежень.

У 2023 році загальна промисловість досягла нового піку прибутковості – 3960,0 млн грн, демонструючи високу адаптивність. Добувна промисловість натомість змогла вийти з глибоких збитків та зафіксувала незначний прибуток

– 21,4 млн грн. Це свідчить про відновлення фінансової рівноваги у секторі, хоча його внесок у загальнопромисловий прибуток залишається мінімальним (менше 1%).

Аналіз демонструє, що добувна промисловість Волинської області протягом 2020–2022 років функціонувала як фінансово збитковий сектор, незважаючи на періоди зростання обсягів виробництва та реалізації. Хоча загалом промисловість, за винятком 2020 року, залишалася високоприбутковою. Хоча у 2023 році добувний сектор зміг подолати збитковість, його фінансовий результат залишається маргінальним порівняно з промисловістю в цілому.

Надалі детальніше вивчимо формування фінансових результати до оподаткування у сфері добувної промисловості порівняно з промисловістю загалом і переробною промисловістю зокрема (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Формування фінансових результати до оподаткування за видами промислової діяльності у 2023 році

Вид діяльності	Фінансові результати до оподаткування (сальдо), млн. грн.	У тому числі		Частка збиткових підприємств в загальній кількості, %
		прибуток	збиток	
Всього	10671,6	14844,8	4173,2	23,8
Промисловість	3960	5466	1506	28
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	21,4	74,9	53,5	41,7
переробна промисловість	3935,2	5208,8	1273,6	25,3

Примітка. Побудовано автором за даними [5, 6, 8].

У 2023 році Промисловість загалом Волинської області зафіксувала сумарний прибуток у розмірі 3960,0 млн грн. Переробна промисловість стала основним генератором прибутку промислового сектору, забезпечивши 3935,2 млн грн, що становить 99,37% від загального фінансового результату

промисловості. Добувна промисловість досягла мінімального позитивного сальдо у розмірі 21,4 млн грн. Її внесок у загальний прибуток промисловості був маргінальним, становлячи лише 0,54% від загального результату промислового сектору. Це підтверджує, що фінансовий стан промисловості Волині практично повністю визначається результатами переробного сектору.

Добувна промисловість зафіксувала 74,9 млн грн прибутку та 53,5 млн грн збитку. Співвідношення прибутків до збитків вказує на те, що прибуткові підприємства ледве покривали збитки нерентабельних підприємств. Переробна промисловість продемонструвала високу ефективність з прибутком 5208,8 млн грн та збитком 1273,6 млн грн. Співвідношення прибутків до збитків (приблизно 4:1) свідчить про значну перевагу прибуткових операцій. Загальна промисловість отримала 5466 млн грн прибутку при 1506 млн грн збитку, що відображає високу ефективність сектору, зумовлену переробною галуззю.

Добувна промисловість характеризується найвищою часткою збиткових підприємств – 41,7%. Це означає, що більше двох п'ятих суб'єктів господарювання у цьому секторі функціонували зі збитками, що підкреслює її високу ризиковість та низьку фінансову стійкість. Промисловість загалом мала частку збиткових підприємств на рівні 28%. Тоді як переробна промисловість мала частку збиткових підприємств 25,3%, що є найменшим показником серед аналізованих секторів і підтверджує її кращу адаптацію до ринкових умов.

Отже, аналіз фінансових результатів до оподаткування за 2023 рік свідчить про те, що добувна промисловість і розроблення кар'єрів Волинської області є найменш фінансово стійким сектором промисловості. Незважаючи на вихід із загальних збитків (позитивне сальдо 21,4 млн грн), значна частка підприємств (41,7%) залишається збитковою, а абсолютний внесок сектору у загальний промисловий прибуток є несуттєвим (менше 1%). Фінансова успішність промислового комплексу Волинської області у 2023 році була майже повністю забезпечена діяльністю переробної промисловості.

На наступному етапі проведено порівняння динаміки рентабельності операційної діяльності підприємств загалом, у промисловості та у добувній промисловості (рис. 2.9).

Рентабельність операційної діяльності для підприємств загалом та промисловості протягом 2020–2023 років демонструвала стабільну позитивну динаміку, з тенденцією до зростання до кінця періоду, коливаючись у межах 4,9%–9,8%.

Рис. 2.9. Порівняння динаміки рентабельності операційної діяльності підприємств загалом, у промисловості та у добувній промисловості та розробленні кар'єрів у Волинській області за 2010-2023 роки (побудовано автором за даними [5, 6, 8])

Рентабельність добувної промисловості протягом більшої частини періоду була глибоко негативною (збитковою). Динаміка була змінною і протилежною до загальнопромислових показників.

У 2010 році всі три сектори були рентабельними: загальна рентабельність становила 5,3%, промисловість – 2,6%. Добувна промисловість вже тоді мала

найгірший результат – -13,9%, що свідчить про її системну схильність до збитковості. У 2020 році загальна рентабельність та промисловість продемонстрували зростання (до 9,8% та 4,9% відповідно). Натомість, рентабельність добувної промисловості різко погіршилася, досягнувши -30,6% у 2020 році та ще глибших значень у наступні роки: -20,3% у 2021 році та критично низького рівня -57,7% у 2022 році. Таке глибоке падіння рентабельності у 2022 році вказує на катастрофічне зростання операційних витрат та/або падіння ефективності на тлі військового часу.

У 2023 році загальна рентабельність та по промисловості загалом продовжили зростання (9,4% та 6,9% відповідно). Добувна промисловість продемонструвала різке, компенсаційне відновлення, повернувшись до позитивного зростання рентабельності, але її значення залишилося від'ємним – -2,1%. Це є найвищим показником для добувної промисловості за весь період, що підтверджує її здатність до швидкої адаптації та компенсації попередніх збитків завдяки зростанню цін на сировину або оптимізації витрат.

Отже, аналіз підтверджує, що добувна промисловість у Волинській області протягом 2010–2022 років функціонувала як хронічно збитковий сектор з надзвичайно високими коливаннями рентабельності. Незважаючи на тривалу кризу з мінімумом у -57,7% у 2022 році, у 2023 році сектор продемонстрував феноменальне відновлення, досягнувши мінімальної негативної рентабельності -2,1%, що є вищим за показник промисловості загалом. Ця динаміка свідчить про сильний вплив зовнішніх чинників (цін, попиту) на фінансові результати галузі.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОБУВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ У РЕГІОНІ

3.1. Напрями розвитку добувної промисловості у регіоні

Розвиток добувної промисловості у регіоні є ключовим чинником формування його економічного потенціалу, товарної спеціалізації та інвестиційної привабливості. Ефективне використання мінерально-сировинних ресурсів забезпечує створення нових робочих місць, підвищує доходи місцевих бюджетів та сприяє розвитку суміжних галузей – транспорту, енергетики, машинобудування та переробної промисловості. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із війною, глобальною конкуренцією та зростанням екологічних вимог, пріоритети розвитку галузі набувають комплексного та інноваційного характеру. Основні напрями розвитку добувної промисловості наведено на рисунку 3.1.

Рис. 3.1. Напрями розвитку добувної промисловості в регіоні
(побудовано автором за джерелом [4])

Раціональне та ефективне використання мінерально-сировинної бази є одним із ключових напрямів розвитку добувної промисловості регіону. Його сутність полягає у науково обґрунтованому, економічно доцільному та екологічно збалансованому освоєнні природних ресурсів. Зростання стратегічного значення корисних копалин у період воєнних і економічних викликів зумовлює необхідність підвищення ефективності використання наявних родовищ, оптимізації технологій видобутку та забезпечення стабільності виробництва.

По-перше, важливим напрямом є комплексне геологічне вивчення та уточнення запасів мінеральної сировини. Застосування сучасних методів геофізичного аналізу, 3D-моделювання та цифрових систем обробки інформації дозволяє підвищити точність оцінки ресурсного потенціалу та визначити перспективні ділянки для подальшої розробки.

По-друге, ефективність видобутку забезпечується упровадженням сучасних технологій, спрямованих на зменшення втрат корисних копалин та підвищення їх вилучення. До основних технологічних рішень належать автоматизовані системи керування виробничими процесами, енергоощадні методи дроблення та збагачення, а також комплексна переробка мінеральної сировини з урахуванням супутніх компонентів.

По-третє, раціональність використання ресурсів передбачає максимальне залучення до промислового обороту відходів видобутку. Використання відвальних матеріалів як вторинної сировини – у виробництві будівельних матеріалів, цементної сировини, дорожнього покриття – сприяє зменшенню обсягів відходів та підвищенню економічної віддачі галузі.

По-четверте, важливою умовою ефективного надрокористування є дотримання екологічних вимог та впровадження природоохоронних технологій. Рекультивация порушених земель, очищення стічних вод, моніторинг стану довкілля та впровадження екологічних стандартів забезпечують збалансований розвиток галузі та зменшують негативний вплив на природні комплекси.

По-п'яте, раціональне використання мінерально-сировинної бази потребує реформування системи управління ресурсами. Це передбачає цифровізацію обліку видобутку, створення регіональних інформаційних геологічних баз, оптимізацію планування виробництва та запровадження сучасних інструментів контролю за використанням родовищ.

«Технічна модернізація та впровадження інновацій у видобувну галузь є ключовими чинниками підвищення її продуктивності, безпеки та конкурентоспроможності. У сучасних умовах, зокрема під впливом воєнних викликів та глобальних ресурсних обмежень, оновлення технічної бази стає необхідною передумовою стабільного функціонування підприємств та оптимального використання мінерально-сировинного потенціалу регіону» [11].

Технічна модернізація видобутку передбачає широке застосування автоматизованих і роботизованих систем управління виробничими процесами. Використання дистанційно керованої техніки, безпілотних літальних апаратів, георадарів та цифрових платформ дозволяє зменшити ризики для працівників і підвищити точність операцій. Автоматизація сприяє зниженню виробничих витрат і покращує контроль за видобутком.

Також вона є важливою складовою впровадження сучасних технологій буріння, дроблення та збагачення корисних копалин. Застосування високопродуктивних бурових комплексів, інноваційних вибухових технологій і маловідходних методів переробки дає змогу підвищити рівень вилучення корисних компонентів і знизити матеріаломісткість виробництва. Такі технології забезпечують ефективнішу розробку родовищ та зменшують втрати мінеральної сировини.

Інноваційний розвиток видобувної галузі пов'язаний із розширенням можливостей цифрового моделювання родовищ. Використання 3D- та 4D-моделей геологічних структур, систем прогнозування та аналітики на основі великих даних дозволяє оптимізувати планування робіт, визначити перспективні зони видобутку та зменшити невиправдані витрати.

В той же час технічна модернізація включає вдосконалення систем промислової безпеки. Запровадження інтелектуальних систем моніторингу, датчиків контролю газів і тиску, технологій раннього попередження аварій істотно знижує ймовірність техногенних ризиків. Сучасні засоби захисту працівників підвищують рівень безпеки виробничого середовища.

Упровадження інновацій сприяє екологізації видобувних процесів. Нові системи очищення, рекуперації тепла та утилізації відходів зменшують негативний вплив на довкілля. Енергоощадні технології, зокрема використання електромобільної техніки або гібридних машин у кар'єрах, знижують обсяги викидів і сприяють сталому розвитку галузі.

Екологізація виробництва у добувній промисловості є ключовим напрямом забезпечення збалансованого економічного розвитку регіону. Зростання екологічних ризиків, що пов'язані з діяльністю підприємств видобувної сфери, вимагає впровадження сучасних природоохоронних технологій, підвищення ефективності використання ресурсів та мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище.

Одним з основних завдань екологізації є зниження рівня забруднення ґрунтів, води та атмосферного повітря. Цього досягають за рахунок використання сучасних систем очищення стічних вод, пилогазоочисного обладнання, фільтраційних установок та технологій утилізації викидів. Застосування таких заходів сприяє скороченню токсичних впливів на екосистеми та підвищує екологічну безпеку виробничих процесів.

«Важливою складовою є впровадження технологій ресурсозбереження й енергоефективності. Використання обладнання з низьким енергоспоживанням, оптимізація транспортних потоків, застосування відновлюваних джерел енергії у виробничих процесах дають змогу зменшити вуглецевий слід і підвищити економічну ефективність підприємств. Енергоощадні рішення стають одним із критеріїв конкурентоспроможності галузі»[5].

Екологізація виробництва включає обов'язкову рекультивацію порушених земель. Відновлення ґрунтів, висадка рослинності, формування безпечного

рельєфу після завершення видобутку забезпечують відновлення природних ландшафтів та знижують деградацію територій. Рекультивація є важливим інструментом відновлення екосистем регіону.

Широкого поширення набувають технології повторної переробки та використання відходів видобутку. Відсортовані породи застосовуються у виробництві будівельних матеріалів, дорожньому будівництві, цементній промисловості, що дає змогу зменшити обсяги відходів і збільшити господарську віддачу від використання природних ресурсів.

«Екологічна відповідальність підприємств підтримується впровадженням систем екологічного менеджменту, базованих на міжнародних стандартах ISO 14000. Такі системи забезпечують постійний контроль за екологічними показниками, підвищують прозорість діяльності та формують у підприємств стратегічний підхід до зменшення екологічних ризиків» [19].

Розвиток переробної та супутньої інфраструктури є одним із ключових напрямів підвищення ефективності добувної промисловості та формування доданої вартості в регіональній економіці. У реферативній формі цей аспект можна охарактеризувати як комплекс заходів, спрямованих на поглиблену переробку видобутих ресурсів, створення логістичних, сервісних і технологічних ланцюгів, що забезпечують підвищення конкурентоспроможності галузі та стійкість регіонального розвитку.

Передусім, розвиток переробної інфраструктури передбачає створення сучасних підприємств, здатних забезпечувати глибоку та більш екологічну переробку мінеральної сировини. Такий підхід зменшує залежність від експорту сировини з низьким ступенем обробки, стимулює формування локальних виробничих кластерів та сприяє залученню інвестицій. Глибока переробка дозволяє збільшити частку доданої вартості, що залишається в регіоні, і розширює можливості для інтеграції у глобальні виробничі ланцюги.

Важливою складовою є розвиток супутньої інфраструктури, до якої належать логістичні центри, транспортні коридори, об'єкти енергетичного забезпечення, системи водопостачання, складування й промислової кооперації.

Наявність таких елементів забезпечує безперебійність виробничих процесів, оптимізацію витрат, прискорення обороту ресурсів і зменшення транспортно-логістичних ризиків. Особливо актуальним це є для регіонів, де видобуток здійснюється у складних природно-кліматичних або воєнних умовах.

Окрему роль відіграє формування сервісної інфраструктури, зокрема підприємств технічного обслуговування, інжинірингових центрів, лабораторій контролю якості, науково-дослідних підрозділів. Їх розвиток сприяє впровадженню інновацій, вдосконаленню технологічних процесів, підвищенню стандартів безпеки та екологічності.

Інвестиційна підтримка і міжнародне партнерство є стратегічними чинниками забезпечення сталого розвитку добувної промисловості та зміцнення економічного потенціалу регіону. У науковому стилі ці напрями характеризуються як інструменти мобілізації фінансових, технологічних та інституційних ресурсів, що сприяють модернізації виробництва, підвищенню його ефективності та інтеграції у глобальний економічний простір.

Отже, як бачимо інвестиційна підтримка передбачає формування сприятливого інвестиційного клімату, який включає прозорі регуляторні механізми, забезпечення прав власності, доступ до інфраструктури та спеціальні стимули для вкладення капіталу. Залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій дозволяє фінансувати технічне переоснащення підприємств, упровадження екологічно безпечних технологій, розвиток переробних потужностей і розширення логістичних можливостей. Значний вплив мають також інструменти державної підтримки – податкові пільги, інвестиційні гарантії, спеціальні економічні зони та механізми державно-приватного партнерства.

«Міжнародне партнерство виступає важливим механізмом трансферу сучасних технологій, управлінських практик і стандартів сталого природокористування. Водночас партнерство із зарубіжними компаніями та науковими центрами забезпечує доступ до інноваційних методів геологорозвідки, цифрових технологій управління видобутком,

автоматизованого моніторингу та систем раціонального використання ресурсів» [15].

В умовах війни міжнародне партнерство набуває додаткового значення, оскільки сприяє відновленню зруйнованої інфраструктури, реструктуризації виробничих ланцюгів та забезпеченню економічної стійкості регіонів. Участь міжнародних донорів і партнерів у фінансуванні відбудови дозволяє знизити ризики для приватних інвесторів і забезпечує виконання високих стандартів прозорості та екологічності.

Забезпечення кадрового потенціалу є ключовим чинником стійкого розвитку добувної промисловості та підвищення її конкурентоспроможності в умовах динамічних технологічних змін і трансформації ринку праці. У науковому дискурсі цей процес розглядається як комплекс заходів, спрямованих на формування, розвиток і ефективне використання трудових ресурсів, здатних забезпечити безперервність виробничих процесів, упровадження інновацій та дотримання високих стандартів безпеки.

Забезпечення кадрового потенціалу передбачає якісну професійну підготовку фахівців, орієнтовану на сучасні вимоги добувної галузі. Особливого значення набуває модернізація освітніх програм у закладах професійної та вищої освіти, що включає впровадження компетентнісного підходу, удосконалення матеріально-технічної бази та розвиток дуальних форм навчання. Співпраця підприємств із навчальними установами сприяє узгодженню освітніх стандартів з реальними потребами виробництва.

Важливою складовою є формування системи підвищення кваліфікації та перепідготовки персоналу. У зв'язку з переходом до автоматизованих і цифрових технологій видобутку, а також зростанням вимог до екологічної та технологічної безпеки, працівники мають постійно оновлювати знання та навички. Створення корпоративних центрів навчання, використання онлайн-платформ та організація короткострокових курсів дозволяють оперативно реагувати на зміни у виробничому середовищі.

Забезпечення кадрового потенціалу включає впровадження ефективної системи управління персоналом, яка базується на принципах мотивації, оцінювання результативності, стратегічного планування потреб у кадрах та формування кадрового резерву. Зокрема, застосування сучасних HR-технологій, аналітики даних і цифрових інструментів управління трудовими ресурсами забезпечує оптимізацію процесів підбору, розстановки та професійного розвитку персоналу.

В умовах війни та регіональної нестабільності важливою стає адаптація кадрової політики до викликів мобільності та міграції населення. Забезпечення безпечних умов праці, соціальних гарантій, програм релокації та психологічної підтримки є необхідними передумовами збереження кадрового потенціалу та запобігання відтоку кваліфікованих кадрів.

Підвищення безпеки виробничих процесів у добувній промисловості є одним із ключових напрямів забезпечення сталого функціонування галузі, мінімізації техногенних ризиків і захисту працівників. У науковому дискурсі безпека виробництва розглядається як комплекс організаційних, технічних, технологічних та соціально-економічних заходів, спрямованих на запобігання аваріям, зменшення впливу небезпечних факторів та формування культури безпеки на підприємстві. Передусім важливим елементом є технічна безпека, що передбачає модернізацію виробничого обладнання, застосування автоматизованих систем контролю та керування, установлення сучасних сенсорних технологій для моніторингу параметрів роботи машин, якості повітря, рівня вібрацій та інших критичних показників. Використання інтелектуальних систем раннього виявлення аварійних ситуацій значно знижує ймовірність техногенних інцидентів.

Другим ключовим напрямом є удосконалення технологічної безпеки, що включає оптимізацію технологічних процесів, впровадження маловідходних та менш ризикованих технологій видобутку, а також автоматизацію небезпечних операцій. Застосування роботизованих комплексів у зонах підвищеного ризику сприяє зменшенню контакту людини з небезпечними виробничими факторами.

Не менш важливою є організаційна складова безпеки, яка охоплює розроблення та дотримання внутрішніх регламентів, проведення регулярних інструктажів та навчання з охорони праці, оцінювання професійних ризиків, а також формування системи внутрішнього контролю та аудиту безпечності.

Соціальний аспект безпеки передбачає створення сприятливих умов праці, забезпечення працівників сучасними засобами індивідуального захисту, організацію медичного супроводу та психологічної підтримки. У контексті військових загроз пріоритет набувають заходи з укріплення захисних споруд, впровадження систем оповіщення та планів евакуації, а також адаптація виробничих процесів до умов підвищеної небезпеки.

Особливу роль відіграє культура безпеки, що формується через підвищення відповідальності персоналу, розвиток корпоративних стандартів поведінки та стимулювання ініціатив, спрямованих на зниження виробничих ризиків. Забезпечення прозорої комунікації між керівництвом і працівниками сприяє виявленню потенційних загроз та ефективному реагуванню на них.

Узагальнюючи, підвищення безпеки виробничих процесів у добувній промисловості є багатокомпонентним завданням, що вимагає поєднання сучасних технологій, ефективного управління, професійної підготовки персоналу та дотримання високих стандартів охорони праці. Реалізація цих підходів забезпечує зменшення виробничих ризиків, підвищення ефективності діяльності підприємств та створення умов для сталого розвитку галузі.

Розвиток логістики та транспортної інфраструктури є важливим напрямом забезпечення ефективного функціонування добувної промисловості та підвищення її конкурентоспроможності на внутрішніх і зовнішніх ринках. У науковому стилі цей процес розглядається як сукупність організаційно-технічних, інфраструктурних і управлінських заходів, спрямованих на оптимізацію переміщення мінеральної сировини, скорочення логістичних витрат та забезпечення стійкості ланцюгів постачання.

«Розвиток логістики у добувній сфері охоплює оптимізацію транспортних потоків і формування ефективних маршрутів переміщення сировини від місця

видобутку до переробних підприємств або кінцевих споживачів. Застосування цифрових систем планування, GPS-моніторингу, аналітичних платформ та алгоритмів оптимізації дозволяє зменшити час транспортування, підвищити точність планування та мінімізувати витрати»[8].

Ключовим елементом є модернізація транспортної інфраструктури, яка включає реконструкцію доріг, мостів, залізничних колій, будівництво нових логістичних центрів та вантажних терміналів. Забезпечення належного стану інфраструктурних мереж є критичним для стабільності виробничих процесів, оскільки порушення транспортних зв'язків може спричинити затримки у постачанні сировини та зростання витрат підприємств.

Важливим чинником є розвиток складської інфраструктури, що передбачає будівництво сучасних складів, систем зберігання та перевалки сировини. Використання автоматизованих складських комплексів, технологій енергоефективного зберігання та цифрового управління запасами сприяє підвищенню ефективності логістичних операцій.

У контексті добувної промисловості значну роль відіграють спеціалізовані види транспорту, зокрема гірничовозні машини, конвеєрні системи та трубопровідний транспорт. Їх модернізація дозволяє підвищити продуктивність переміщення сировини, зменшити експлуатаційні витрати та забезпечити безпечність транспортних процесів.

В умовах війни розвиток логістики та транспортної інфраструктури набуває особливої важливості. Пошкодження шляхів сполучення, обмеження транспортних маршрутів і підвищені ризики вимагають створення альтернативних логістичних ланцюгів, диверсифікації напрямів перевезень та впровадження систем оперативного управління ризиками. Державна підтримка у вигляді фінансування відбудови критичної інфраструктури, залучення міжнародної допомоги та реалізації інфраструктурних проєктів є визначальним чинником стабільності постачання.

Водночас важливою умовою розвитку є інтеграція регіональної логістичної системи у національні та міжнародні транспортні коридори, що

дозволяє розширити ринки збуту та підвищити інвестиційну привабливість регіону.

3.2. Заходи економічного стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у регіоні

Економічне стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у Волинській області має надзвичайно важливе значення для диверсифікації регіональної економіки та зменшення залежності від моногалузевих ризиків, зокрема у вугільному мікрорегіоні. Реалізація цих заходів передбачає комплексний підхід, що охоплює фінансово-кредитну, податкову та інвестиційну сфери.

Можна виділити ряд ключових заходів економічного стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у Волинській області:

1. Інвестиційне та фінансово-кредитне стимулювання за рахунок:

- забезпечення доступу до довгострокового капіталу, зокрема тут важливим заходом є сприяння доступу суб'єктів добувної промисловості до довгострокових та низькопроцентних кредитів для модернізації виробничих потужностей, впровадження енергоефективних та ресурсозберігаючих технологій;

- створення сприятливого інвестиційного клімату, для чого необхідно впровадити ефективну систему страхування від воєнних та політичних ризиків для залучення прямих іноземних інвестицій, а також гарантувати прогнозовану та адекватну тарифну політику державних монополій на енергоресурси та логістику;

- спрощення дозвільних процедур, адже для прискорення інвестиційних проєктів слід максимально спростити процедури відведення земельних ділянок, отримання ліцензій на користування надрами та проходження екологічної експертизи, дотримуючись при цьому принципів екологічної безпеки.

2. Податкова та регуляторна політика, яку доцільно здійснювати за такими напрямками:

- стимулююча податкова політика через застосування механізмів податкових пільг та знижених ставок рентної плати для підприємств, які інвестують у глибоку переробку видобутої сировини на території області, а також для тих, що впроваджують інноваційні та екологічно чисті технології видобутку та рекультивації;

- фінансова підтримка рекультивації, шляхом введення економічних стимулів, зокрема субвенцій або цільових фондів, для фінансування заходів з відновлення порушених земель та ліквідації екологічних наслідків видобутку, що є невід'ємною складовою сталого розвитку;

- лібералізація валютного регулювання з метою створення більш гнучких умов валютного контролю та розрахунків для експортоорієнтованих підприємств галузі з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

3. Соціально-економічна диверсифікація, що передбачає активізацію роботи за такими напрямками:

- залучення субвенцій для розвитку територій через максимальне використання коштів державної субвенції на соціально-економічний розвиток окремих територій для інвестування в інфраструктуру та диверсифікацію економіки громад, фінансове становище яких значною мірою залежить від добувної промисловості (наприклад, Волинський вугільний мікрорегіон);

- підтримка малого та середнього бізнесу (ММСП) через створення фінансових та консультаційних програм для підтримки ММСП, які можуть виступати постачальниками послуг та супутніх товарів для добувних підприємств або займатися альтернативними видами діяльності у відповідних громадах.

У сукупності, ці заходи мають забезпечити не лише економічне зростання добувної промисловості, але й її екологічну відповідальність та соціальну стійкість, що є основою концепції сталого розвитку регіону.

Для досягнення сталого економічного розвитку добувної промисловості у Волинській області необхідно застосовувати диференційовані заходи, адаптовані до специфіки ключових підгалузей: вуглевидобування (в процесі трансформації), видобуток торфу та видобуток бурштину.

Зокрема економічний розвиток сфери вуглевидобування пов'язується із необхідністю забезпечення справедливої «зелено» трансформації. Адже цей сектор у Волинському вугільному мікрорегіоні перебуває в процесі справедливої трансформації, тому заходи стимулювання мають бути спрямовані на пом'якшення соціально-економічних наслідків та диверсифікацію (табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Заходи, стимули та очікувані результати сталого економічного розвитку сфери вуглевидобування у Волинській області

Напрямок заходу	Механізм стимулювання	Цільовий ефект
Фінансова декарбонізація	Цільове зменшення/скасування дотацій на вуглевидобуток, за винятком коштів на безпечне закриття шахт, рекультивацію та соціальний захист працівників.	Перенаправлення бюджетних ресурсів з підтримки збиткового виробництва на проекти диверсифікації та розвиток альтернативних енергетичних об'єктів (наприклад, сонячні станції на рекультивованих землях).
Інвестиційна диверсифікація	Створення Регіонального фонду справедливої трансформації (за рахунок міжнародної допомоги та місцевих бюджетів), який надає пільгове фінансування новим підприємствам у громадах вугільного мікрорегіону (Литовезька, Поромівська ТГ).	Створення нових робочих місць поза гірничою галуззю, зниження економічної залежності громад від єдиного підприємства.
Редевелопмент інфраструктури	Надання земельних та податкових пільг (наприклад, звільнення від податку на нерухомість) інвесторам, які використовують інфраструктуру закритих шахт (котельні, логістичні хаби) для створення нових виробництв.	Ефективне повторне використання промислових майданчиків для розвитку ММСП та індустріальних парків.

Примітка. Побудовано автором.

Волинська область є лідером в Україні за запасами торфу, тому сталий розвиток сфери видобутку торфу маю бути зосереджений на глибокій переробці та екологічній відповідальності, що передбачає також виділення ряду заходів, стимулів та очікувані результати сталого економічного розвитку (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Заходи, стимули та очікувані результати сталого економічного розвитку сфери видобутку торфу у Волинській області

Напрямок заходу	Механізм стимулювання	Цільовий ефект
Стимулювання глибокої переробки	Надання цільових компенсацій або часткової оплати відсотків за кредитами підприємствам ДП «Волиньторф» та приватним інвесторам, які впроваджують технології виробництва торф'яних субстратів, активаторів ґрунту, гумінових добрив (замість простого брикету).	Підвищення доданої вартості продукції, розширення ринків збуту (агросектор, садівництво) та зниження частки сировини в експорті.
Раціональне надкористування	Введення економічного стимулу (наприклад, зниження рентної плати) для підприємств, які забезпечують комплексне використання всіх верств торфового покладу та впроваджують екологічно безпечні методи видобутку, мінімізуючи осушення.	Збереження гідрологічного режиму Полісся та підвищення економічної ефективності використання родовищ.
Поновлення ресурсів	Створення компенсаційного механізму (екологічний фонд), фінансованого відсотком від рентної плати, для проведення рекультивациі відпрацьованих торфовищ з подальшим обводненням та залісненням.	Забезпечення екологічної збалансованості видобутку та мінімізація ризиків лісових пожеж на осушених територіях.

Примітка. Побудовано автором.

Протягом останнього десятиліття активізувався розвиток у Волинській області також сфери видобутку бурштину. Тому також дуже важливо виділити ключові заходи та економічні стимули спрямовані на легалізацію, прозорість та розвиток локальної переробки цінного мінералу (табл. 3.3).

Реалізація цих заходів дозволять створити у найближчій перспективі додаткові економічні стимули для переходу від сировинної моделі до

інноваційно-орієнтованої та екологічно відповідальної добувної промисловості у Волинській області.

Отже, економічне стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у Волинській області має важливе значення для регіональної диверсифікації та екологічної безпеки.

Таблиця 3.3. Заходи, стимули та очікувані результати сталого економічного розвитку сфери видобутку торфу у Волинській області

Напрямок заходу	Механізм стимулювання	Цільовий ефект
Локалізація переробки	Введення преференцій для локальних переробників: наприклад, пільгові ставки податку на прибуток (або спрощена система оподаткування) для підприємств Волинської області, які займаються різанням, поліруванням та виготовленням ювелірних виробів з легально видобутого бурштину.	Створення ювелірно-обробних кластерів у регіоні, перехід від експорту сировини до експорту готової продукції.
Економічна легалізація	Створення прозорих аукціонів для продажу видобутого бурштину комунальним підприємством «Волиньприродресурс» із застосуванням електронних систем простежуваності походження сировини.	Зниження частки незаконного видобутку та наповнення місцевих бюджетів за рахунок рентних платежів і податків.
Фінансування рекультивації (територій завершення видобутку бурштин)	Встановлення жорстких вимог щодо фінансового забезпечення рекультивації порушених земель, зокрема, вимога обов'язкового цільового банківського депозиту (екологічна гарантія) перед початком видобутку, кошти з якого повертаються лише після завершення рекультивації.	Гарантування відновлення природних ландшафтів за рахунок надкористувача, мінімізація екологічної шкоди.

Узагальнюючи викладене, вважаємо, що забезпечення успішності цього процесу вимагає переходу від універсальної підтримки до комплексної, цільової політики, що інтегрує фінансові, податкові та регуляторні інструменти відповідно до специфіки кожної підгалузі.

Таким чином, головний економічний вектор має бути спрямований на формування прозорого, інноваційно-орієнтованого та соціально-відповідального кластера добувної промисловості, який гарантує як економічне зростання, так і довгострокову екологічну стійкість Волинського регіону.

ВИСНОВКИ

У представленій кваліфікаційній роботі магістра узагальнено результати обґрунтування напрямів економічного розвитку добувної промисловості у регіоні на матеріалах Волинської області, що дозволило виділити ряд висновків:

1. У структурі національної економіки добувна промисловість виконує низку ключових функцій: ресурсозабезпечувальну, енергетичну, економіко-формуючу, фіскальну, соціально-економічну, експортну, інфраструктурутворюючу, інноваційну та екологічну. Вона забезпечує державу власними енергетичними ресурсами, формує значну частку валютних надходжень від експорту, створює робочі місця, сприяє розвитку промислових кластерів і локальної інфраструктури. У багатьох регіонах України саме добувна промисловість виступає ядром економічної спеціалізації та визначальним чинником соціально-економічного розвитку.

2. Можна зазначити, що принципи обґрунтування напрямів розвитку галузі забезпечують наукову послідовність і цілісність управлінських рішень. Вони охоплюють системність, комплексність, наукову обґрунтованість, ефективність, інноваційну спрямованість, екологічну безпеку, соціальну орієнтованість і регіональну збалансованість. Дотримання цих принципів сприяє формуванню збалансованої галузевої політики, підвищенню конкурентоспроможності виробництва, раціональному використанню ресурсів і забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку як галузі, так і регіонів загалом.

3. Методи обґрунтування напрямів розвитку добувної промисловості становлять систему наукових підходів, що забезпечують об'єктивну оцінку її стану, прогнозування тенденцій і формування стратегічних орієнтирів розвитку. До основних належать економіко-статистичні, балансові, економіко-математичні, прогнозно-аналітичні, експертні та порівняльні методи. Їх комплексне застосування дозволяє виявити внутрішні резерви, оптимізувати використання ресурсів і підвищити ефективність управлінських рішень. У

сучасних умовах поєднання традиційних методів з інноваційними цифровими інструментами аналізу сприяє підвищенню точності прогнозів, адаптивності галузевої політики та забезпечує сталий соціально-економічний розвиток галузі й регіону.

4. Волинська область характеризується обмеженим ресурсним потенціалом корисних копалин порівняно з іншими регіонами, проте вона вирізняється високим рівнем екологічної чистоти. В її надрах ідентифіковані та розвідані запаси паливно-енергетичної сировини (кам'яне вугілля, торф, природний газ), а також широкий спектр будівельних та технологічних матеріалів (сировина для випалювання вапна і цементу, цегельно-черепична сировина, будівельні піски та гончарні глини).

5. Мінерально-сировинна база області є значною і має стратегічний потенціал для забезпечення подальшого сталого розвитку промислового сектору в умовах ринкової кон'юнктури. Надра регіону містять 18 класифікованих видів корисних копалин. З них 12 видів мають загальнодержавне значення (зокрема, вугілля, природний газ, торф, германій, скляний пісок, підземні прісні та мінеральні води, торф'яна грязь, цементна сировина, мідь і фосфорити), тоді як решта 6 видів належать до ресурсів місцевого значення.

6. Динаміка добувної промисловості Волинської області характеризувалася високою нестабільністю та циклічністю протягом 2015–2021 рр., завершившись фазою різкого зростання у 2021 році. Галузь пройшла через фазу помірної стагнації та ефективної діяльності (2015–2018 рр.), період кризового спаду (2019 р.) та стрімкої експансії обсягів (2021 р.). Показники випуску та валової доданої вартості (ВДВ) були нестабільними, але у 2021 році зафіксовано експоненційне зростання обох показників (у 4,7 рази), що свідчить про значне розширення виробництва або різке зростання цін. Частка ВДВ у випуску (індикатор ефективності) була стабільно високою (55,6%–56,5%) у 2015–2018 рр., але знизилася до 52,8% у кризовому 2019 році. Незважаючи на рекордне зростання абсолютних обсягів у 2021 році, відносна ефективність (54,0%)

залишалася нижчою за пікові значення 2018 року, що вказує на зростання ресурсоемності виробничого процесу.

7. Добувна промисловість є незначною, але зростаючою частиною економіки регіону, що характеризується високою чутливістю до зовнішніх шоків. Кількість юридичних осіб у галузі демонструє стабільне зростання (з 93 у 2020 р. до 104 у 2023 р.). Проте її питома вага у загальній кількості юридичних осіб області є маргінальною (0,41%–0,42%). У 2015 році добувна промисловість була драйвером зростання (індекс 114,7%) на тлі загального промислового спаду. Натомість, у кризовому 2020 році вона пережила найглибший спад (індекс 69,7%), а у 2021 році не змогла повністю відновити обсяги до рівня 2020 року (індекс 99,6%) на відміну від загальної промисловості.

8. Також добувна промисловість Волинської області є стабільно збитковим, але високоінвестиційним сектором. Галузь пережила фазу інтенсивного інвестиційного буму у 2022–2023 роках, досягнувши піку у 19 млн грн у 2023 році, що свідчить про реалізацію великих проектів. Хоча частка Волині у загальноукраїнських інвестиціях була мінімальною (0,01%–0,06%), вона підтверджує інвестиційну привабливість сектору.

9. На основі детального аналізу виявлено, що економічне стимулювання сталого розвитку добувної промисловості у Волинській області має бути реалізоване через диференційований, багатовекторний та соціально-відповідальний підхід, що відповідає сучасним принципам циркулярної економіки та справедливої трансформації.

10. Виявлено, що нейтральні універсальні заходи є недостатніми, адже стимулювання вимагає галузевої специфікації. У сфері вуглевидобування основний акцент має зміщуватися з прямої підтримки видобутку на фінансування справедливої трансформації та диверсифікації економіки громад через створення регіональних фондів та редевелопмент інфраструктури. У сфері торфовидобування стимули мають бути спрямовані на підвищення доданої вартості (глибока переробка, виробництво субстратів і добрив) та

екологічну відповідальність (зменшення осушення, цільова рекультивация). Розвиток сфери бурштиновидобування повинен базуватися на реалізації ключової мети – легалізація та локалізація переробки через створення прозорих аукціонів та податкові преференції для місцевих ювелірних кластерів.

11. Центральним економічним важелем є надання фінансово-кредитних та податкових пільг підприємствам, які інвестують в енергоефективні, ресурсозберігаючі технології та другий-третьій переділ сировини. Це забезпечить перехід від сировинної моделі до моделі з високою доданою вартістю. Сталий розвиток неможливий без гарантій відновлення довкілля. Запровадження механізмів екологічних гарантій (цільових депозитів) та компенсаційних фондів є необхідним для фінансування рекультивации порушених земель, перетворюючи екологічну відповідальність на невід’ємну (і обов’язкову) частину бізнес-плану.

12. Заходи стимулювання повинні включати підтримку малого та середнього підприємництва у сфері супутніх послуг, а також цільове використання державних субвенцій для розвитку соціальної та інженерної інфраструктури громад, що залежать від видобувної промисловості. Таким чином, успіх економічного стимулювання сталого розвитку добувної промисловості Волинської області залежить від її здатності одночасно забезпечити притік довгострокового капіталу, прозорість регулювання та жорстке дотримання екологічних стандартів у контексті галузевої специфіки.

Отже, висунута гіпотеза була підтверджена за підсумками проведеного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О. І. Промисловість Донбасу на шляху до відновлення. *Економіка України*. 2016. № 8. С. 93-108.
2. Бережна А. Ю. Регіональні аспекти залучення прямих іноземних інвестицій у промисловість. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2018. Вип. 30. С. 82-85.
3. Вишневський О. С. Вплив цифровізації на промисловість: проблеми визначення в країнах ЄС. *Економіка промисловості*. 2020. № 1. С. 31-44.
4. Вишневський О. С. Смарт-промисловість: визначення і теорія стимулювання розвитку на основі локального протекціонізму. *Економіка промисловості*. 2023. - № 3. С. 5-27.
5. Волинь 2021. Статистичний щорічник. Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області. 2022. 411 с.
6. Волинь 2023. Статистичний щорічник. Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області. 2024. 320 с.
7. Ворожко В. Під наглядом чекістів: військова промисловість у 1927–1931 рр. З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. - 2023. - № 1. - С. 5–39.
8. Головне управління статистики у Волинській області: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>
9. Грабек Я. А. Переробна промисловість України: стан та головні фактори впливу. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2024. Вип. 105(2). С. 41-51.
10. Гужва І. Ю. Промисловість України: сучасні тенденції та фактори розвитку. Гончаренко К. О. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2020. № 1. С. 18-24.
11. Дасів А. Ф. Формування бази та автоматизованої системи інтеграції даних про промисловість. Руссиян О. А., Липницький Д. В. *Економіка промисловості*. 2022. № 3. С. 57-71.

12. Д'яченко Н. О. Вугільна промисловість: оцінка впливу на довкілля та поводження з відходами. Дятел О. О. Гірнична геологія та геоекологія. 2020. № 1. С. 60-72.
13. Залознова Ю. С. Українська промисловість: сучасні виклики та проблеми розвитку. *Економіка України*. 2018. № 3. С. 49-68.
14. Збаразська Л. О. Промисловість України у світовому «ландшафті»: тенденції в контексті завдань довгострокового розвитку. *Економіка промисловості*. 2022. № 2. - С. 5-24.
15. Іщук С. О. Промисловість регіонів України: тенденції і проблеми розвитку. *Регіональна економіка*. 2018. № 1. С. 17-29.
16. Князев С. І. Смарт-промисловість: формування базису нового етапу економічного зростання у світі. *Бізнес Інформ*. 2020. № 4. С. 150-162.
17. Козименко І. А. Застосування теорії адаптивної організації в державному управлінні вугільною промисловістю України. *Держава та регіони. Серія : Державне управління*. 2018. № 3. С. 86-91.
18. Крамаренко С. Б. Генезис та тенденції розвитку публічного управління промисловістю. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 36. - С. 43-46.
19. Куліш В. А. Тенденції залучення іноземних інвестицій в промисловість національної економіки України. *Review of transport economics and management*. - 2019. Вип. 2. С. 31-40.
20. Кушніренко О. М. Промисловість України перед викликами Індустрії 4.0: оцінка обмежень і завдання політики. *Економіка України*. - 2020. - № 5. - С. 53-71.
21. Михайлов В. Залізорудна гірничодобувна промисловість України у світовому контексті. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Геологія*. 2024. Вип. 4. С. 76-83.
22. Мороз О. С. Промисловість України: характеристика, тенденції та проблеми розвитку. *Менеджмент та підприємництво: тренди розвитку*. 2019. Вип. 1. С. 45-53.

23. Нікітченко В. І., Гмиря В. П., Костюк О. О. Оборонна промисловість України та її роль у забезпеченні безпеки і оборони держави. *Збірник наукових праць Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки*. 2024. Вип. 2. С. 65-71.

24. Нікіфорова В. А. Металургійна промисловість світу: зміни в регіональній структурі та їх наслідки для України (аналітичний огляд). *Економіка промисловості*. 2018. № 2. С. 76-101.

25. Онищенко Я. Д. Аналіз тенденцій споживання енергетичних ресурсів харчовою промисловістю України. Замулко А. І. *Наукові праці Національного університету харчових технологій*. 2019. Т. 25, № 4. С. 102-109.

26. Паневник О. В. Аналіз процесів інтеграції технологій відновлюваної енергетики в нафтогазову промисловість. *Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ*. 2021. № 4. С. 7-15.

27. Санкович М. В. Нафтогазова промисловість Прикарпаття у період другої радянської західноукраїнських земель 1944 – 1953 рр. *Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки*. 2022. № 1. С. 120-126.

28. Ципліцька О. О., Зарудна О. С. Фактори та динаміка інвестицій у промисловість регіонів в контексті воєнних загроз. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія : економіка, управління, безпека, технології*. 2024. Т. 3, № 4.

29. Чекіна В. Д. Смарт-промисловість і податки: точки дотику. *Фінанси України*. 2017. № 11. С. 89-109.

30. Чекмасова І. А. Реінвестування доходів як основний компонент прямих іноземних інвестицій у промисловість України. *Бізнес Інформ*. 2020. № 7. С. 77-82.

31. Чередник В. А. Вугільна промисловість України у розрізі світових кліматичних цілей. *Вісник Криворізького національного університету*. 2018. Вип. 47. С. 49-55.

32. Чорнобровка І. В., Somosi M. V., Szabolcs N. Промисловість 4.0: переваги впровадження. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 66(спецвип.дод.1. С. 47-48.

33. Шевцова Г. З., Швець Н. В. Як українська хімічна промисловість долає виклики воєнного часу: структурні виміри. *Бізнес Інформ*. 2025. № 1. С. 308-324.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1. Валова додана вартість та випуск товарів і послуг за видами економічної діяльності у Волинській області (у фактичних цінах)

Вид діяльності	Рік	Валова додана вартість			Випуск		
		млн. грн	% до підсумку	у цінах попереднього року, %	млн. грн	% до підсумку	у цінах попереднього року, %
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	2015 рік	105	0,4	108,7	189	0,3	109,4
	2016 рік	99	0,3	70,5	177	0,2	69,8
	2017 рік	89	0,2	80,8	159	0,2	80,8
	2018 рік	108	0,2	92,1	191	0,2	91,2
	2019 рік	76	0,1	60,2	144	0,1	64,9
	2020 рік	158	0,2	72,4	292	0,2	70,8
	2021 рік	743	0,9	96,2	1375	0,7	96,6

Джерело: Головне управління статистики у Волинській області [5, 6, 8].

Додаток Б

Таблиця Б.1. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у Волинській області, млн. грн.

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	2023 рік
Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у Промисловості, млн. грн.	35523,4	55500,1	60790,4	63858
Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) у Добувній промисловості і розробленні кар'єрів, млн. грн.	68,9	509,1	249	283,2
Питома вага добувної промисловості у загальному обсязі промисловості, %	0,2	0,9	0,4	0,4

Джерело: Головне управління статистики у Волинській області [5, 6, 8].

Додаток В

Таблиця В.1. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності у Волинській області, млн. грн.

	2010	2020	2021	2022	2023
Всього	307,9	2529,8	9795,7	4326,7	10671,6
Промисловість	166,8	-538,2	3519,8	688,8	3960
добувна					
промисловість і	21,5	-124,4	-74,1	-500,9	21,4
розроблення кар'єрів					

Джерело: Головне управління статистики у Волинській області [5, 6, 8].